

A watercolor illustration of a tree with a thick, textured trunk and branches. The foliage is rendered in warm autumnal tones of brown, orange, and red, with some green leaves still visible. The ground at the base of the tree is covered with a dense layer of fallen leaves in various shades of brown, orange, and yellow, interspersed with small clusters of blue and purple flowers. The overall style is soft and painterly.

RINDI

Nr 1 • 1996

W. Nowak

RINDI

TIDSKRIFT FÖR GOTLÄNSK BOTANIK

Årgång 16 1996 Nr 1

Utgiven av Gotlands Botaniska Förening

Redaktion Gun Ingmansson, Bangårdsgatan 10, 621 45 Visby
Bo Göran Johansson, Levide, Vall, 621 93 Visby
Karin Wågström, Furubjers, 620 33 Tingstäde

Tidskriften erhålls antingen genom medlemskap i Gotlands Botaniska Förening (80 kr/år) eller genom prenumeration (samma pris). Familjemedlemskap kostar 15 kr/år. Föreningen postgiro är 68 36 66 - 2. Adressen är

Gotlands Botaniska Förening, c/o Gun Ingmansson, Bangårdsgatan 10,
621 45 Visby

Gotlands Botaniska Förening

är en ideell sammanslutning som har till ändamål att verka för ökad kunskap om Gotlands växter och för bevarandet av en rik flora på ön. Föreningen vill också bland allmänheten sprida intresse för botanik och naturskydd.

Dessa mål söker föreningen förverkliga bl.a. genom att verka för utforskandet av Gotlands flora, att biträda myndigheter och organisationer i behandlingen av botaniskt betydelsefulla naturskyddsfrågor, att utge tidskriften Rindi och även på annat sätt informera om och propagera för sin verksamhet och sina åsikter, och att arrangera exkursioner och sammankomster.

Ordf.	Bengt Larsson, Lummelundsväg Pl. 4875, 621 41 Visby	tel 0498-278218
V. ordf.	Jörgen Petersson, Humlegårdsvägen 18, 621 46 Visby	tel 0498-214559
Sekr.	Elsa Bohus Jensen, Irisdalsgatan 14, 621 42 Visby	tel 0498-216192
Kassör	Gun Ingmansson, Bangårdsgatan 10, 621 45 Visby	tel 0498-271343
Övriga	Ingrid Engquist, Stenkyrka, 620 33 Tingstäde	tel 0498-272088
	Stig Högström, Neptungatan 21, 621 41 Visby	tel 0498-214063
	Bo Göran Johansson, Levide, Vall, 621 93 Visby	tel 0498-266204
	Karin Wågström, Furubjers, 620 33 Tingstäde	tel 0498-274266

Omslagsbilden: Blåsippor, *Anemone hepatica*, tidigt på våren i ett änge i Klintetrakten. Efter en akvarell av Harald Norrby.

Grönkullan, *Coeloglossum viride*, i När

SYLVE HÄGLUND

Jag har under den gångna sommaren, närmare bestämt under perioden den 5-25 juni 1995, inventerat förekomsten av grönkulla *Coeloglossum viride* i När socken och en del av Burs socken (området Krakstäde-Herta). Då denna på Gotland så sällsynta orkidé tycks ha sin huvudsakliga förekomst i just dessa två socknar tyckte jag att det skulle vara intressant att ta reda på mer exakt var den växer.

Det finns inte så många äldre lokaluppgifter om grönkulla. I sitt stora arbete över Gotlands flora nämner Karl Johansson (1897) bara Östergarns prästgård och Romungs i Alskog, där arten hittades 1888. På den förstnämnda lokalen finns den fortfarande kvar. Senare (1910) redovisar Johansson ytterligare två lokaler: Visby Kungsladugård och Burs prästänge.

I Staffan Rosvalls och Bengt Petterssons *Gotlands orkidéer* (1951) står det att arten upptäcktes först 1888 i ett par östgotländska socknar. Där nämns också växtplatsen vid Herta och en lokal på Gotska Sandön. Länsstyrelsen har uppgifter från Mullvalds änge i Ardre (12-15 exemplar 1986) och från Botels änge i Lau (1974).

Grönkullan är inte direkt någon iögonenfallande växt - tvärtom!. Den här undersökningen gör heller inte anspråk på att vara helt fulländad. Jag kan ha missat någon enstaka mindre lokal. Jag tycker mig dock ha besökt alla de platser där det funnits en rimlig chans att hitta grönkulla.

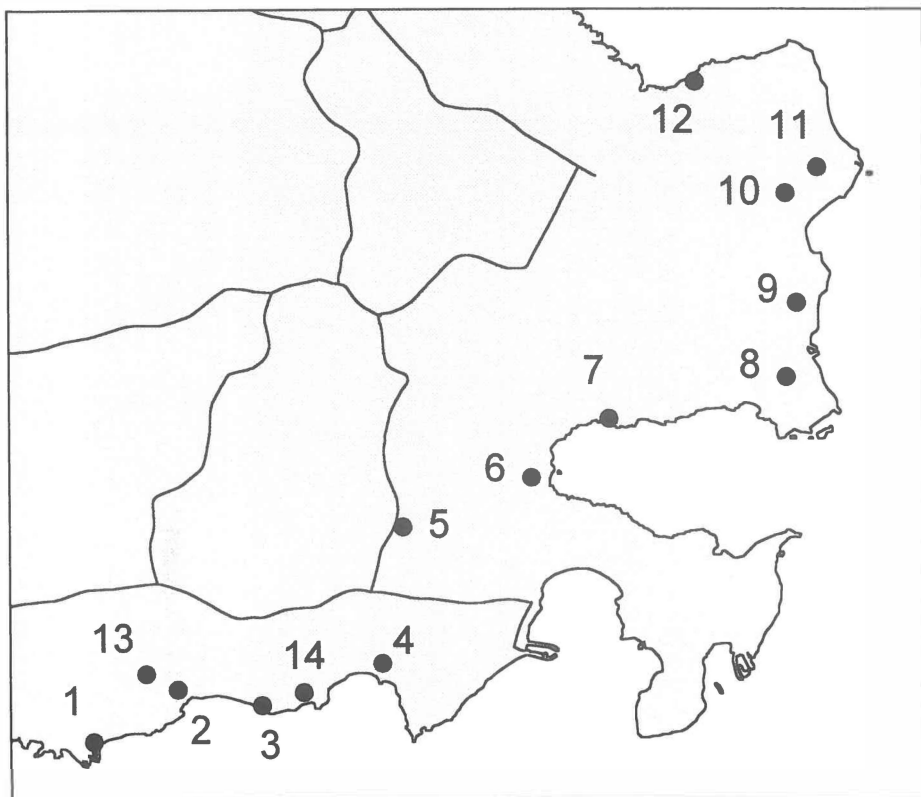
Under sommarens inventering hittade jag grönkulla på 12 olika lokaler. Om avståndet mellan två växtplatser överstigit 300 meter har jag räknat dem som olika lokaler. Av dessa lokaler var sex stycken kända av mig sedan tidigare.

De 12 växtplatserna är tämligen jämnt fördelade längs hela kusten från Herta till Närkåns utlopp i Lausviken (se kartan). Arten tycks dock saknas på Närsholmen, trots att den borde kunna trivas där.

Alla områden, utom det vid Herta, består av naturbetesmarker som betas av nötkreatur. De två rikaste lokalerna är belägna i de östligaste delarna av När socken. Det är lokal 8 "Hallute", belägen ca 500 meter nordväst om Virudden, och lokal 9 "Bomunds i Hammaren", som ligger c:a 200 meter väster om Säviken. Dessa lokaler hyser tillsammans tre fjärdedelar (ca 800 exemplar) av samtliga individer som hittades (ca 1100 exemplar).

Grönkulla, *Coeloglossum viride*, Hallute i När, lokal nummer 8. En av 450 grönkullor. Foto: Stellan Hedgren 5 juni 1995.

Växtplatser för grönkulla i När och Burs socknar samt antal blommande exemplar 1995.

Lokal	Antal ex. 1995	Kommentarer
1 Herta	8	Känd lokal som minskar kraftigt
2 Tiricke m.fl.	81	Minskar i skogen, ökar på strandängen
3 Siglaivs	7	Ny lokal för mig
4 Pilgård	2	Ny lokal
5 Söder om Frigges	50	Känd lokal
6 Mickelgårds vid Austervik	16	Ny lokal
7 Austervik, norra stranden	1	Ny lokal
8 Hallute	450	Känd lokal med oförändrat antal
9 Bomunds, Hammaren	340	Känd lokal. Ökar kraftigt (60 ex. 1991)
10 Hallbjenne, Nyen	70	Ny lokal
11 Maldes, Nyen	45	Känd lokal
12 Gangvide vid Lausvik	5	Känd lokal
13 Tiricke	0	Arten utgången?
14 Kulle	0	Arten utgången?
Summa:	1075	

På två tidigare kända lokaler, vid Tiricke och Kulle, kunde inte en enda grönkulla letas upp vid mitt besök. Här har förut funnits ca 10 exemplar på varje plats. Dessa områden var nu så hårt betade av nöt av s.k. köttrastyp med tillhörande kalvar, som släppts på bete redan i slutet av april. På dessa små arealer blir betestrycket då för hårt. Här har tidigare också funnits honungsblomster, men även dessa tycks vara borta nu eller får i varje fall inte möjlighet att gå i blomning. Annars verkar måttligt nötbete med ett inte alltför tidigt betessläpp gynna grönkullan.

Litteratur

Johansson, K. 1897. Hufvuddragen af Gotlands växttopografi och växtgeografi. – *Kongl. Svenska Vetenskaps-Akademiens Handlingar*, bd 29, nr 1.

Johansson, K. 1910. Nyare bidrag till kännedomen om Gotlands kärlväxtflora. – *Bot. Notiser* 1910: 209-258.

Rosvall, S. & Pettersson, B. 1951. *Gotlands orkidéer*. – Alberts Bonniers förlag.

Sylve Häglund
Hallute, När
620 13 Stånga

Skogsfrun, *Epipogium aphyllum*, på Gotland

STIG HÖGSTRÖM

På det orkidérika Gotland är skogsfrun *Epipogium aphyllum* känd bara från en enda lokal, som dessutom upptäcktes så sent som 1967. Det var ett par observanta gästande botanister som gjorde fyndet i en högvuxen granskog som de lockades in i när de från en liten skogsväg fick syn på ett stort bestånd av nästrot *Neottia nidus-avis*. Växtplatsen är belägen på östra Gotland, ca 10 km nordost om Ljugarn. Marken ägs av kyrkan, och stiftsjägmästaren i Visby stift har lovat att se till att området inte försämras genom skogliga åtgärder.

Lokalbeskrivning

Det avsnitt av granskogen som skogsfrun växer i omfattar ca 0,5 ha. Skogen sluttar svagt mot väster. Mindre diken dränerar området i väster och söder. I angränsande sankare skogsområden i söder och sydväst finns många diken, bl.a. ett större som togs upp redan 1874. Detta tyder på att hela området innan det dikades var fuktigare än i dag och då troligen erbjöd en miljö som mer liknar skogsfruns traditionella.

I östra kanten av skogsfrulokalen går en skogsbilväg. I december 1989 togs ett stort kalhygge upp fram till denna väg. Endast en gles skärm med tall och gran sparades i kanten mot vägen. Även detta område ägs och sköts av kyrkan.

Gran i olika åldrar dominerar lokalen. Den grövsta granen har en omkrets i brösthöjd på 198 cm. Det finns också grova och högvuxna tallar och björkar. Kullfallna träd i olika stadier förekommer, från nyss fallna till nästan helt förmultnade och överväxta. Det finns också en del lutande träd, som det bara är en tidsfråga när de ramlar. Nära lokalens centrala del gapar en öppen yta efter några stormfällda stora granar. När dessa träd togs bort uppstod fula körspår i marken.

Det nyupptagna hygget ger nu nordliga vindar mer fritt spelrum än tidigare. Om det blir för många stormfällda träd närmare lokalens centrum, kommer förutsättningarna för skogsfrun att försämrats.

Det geologiska underlaget i området är sand, och under detta ett hårdare margslager, varför en del trädrötter är grunt utbredda, något som gör träden mindre stormfasta.

Inga buskar finns i de centrala delarna. Markskiktet här domineras av harsyra *Oxalis acetosella* och ängsfräken *Equisetum pratense*. Det finns inte många blomväxter eller gräs. Till de talrikaste växterna hör nästrot, av vilken jag 1994 observerade ca 40 ex på olika ställen, bl.a. några högvuxna exemplar i kanten av skogsvägen, kanske ätt-

Skogsfru, *Epipogium aphyllum*, på växtplatsen på östra Gotland. Foto B.G. Johansson, 27 juli 1976.

lingar till de som en gång lockade in upptäckarna av skogsfrun. Skogsknipprot *Epipactis helleborine* och skogsviol *Viola riviniana* är andra växter i området.

Mera perifert växer skogsfräken *Equisetum sylvaticum* och lopplummer *Lycopodium selago*, två ovanliga arter på Gotland, samt revlummer *Lycopodium annotinum*, majbräken *Athyrium filix-femina* och örnbräken *Pteridium aquilinum*.

Ännu mer i utkanten är det blötare, och där finns bl.a. älggräs *Filipendula ulmaria* och t.o.m. vitmossor, små tuvor av tallvitmossa *Sphagnum capillifolium* och sumpvitmossa *S. palustre*.

Hösten 1994 tittade jag lite på mossor och svampar i området. De flesta av dessa fanns i utkanten. Skogsfruns växtplats är till stor del täckt av barrförna utan mossor. Bland mossorna i närheten fanns västlig hakemossa *Rhytidiadelphus loreus*, en västlig art som hittills sällan har rapporterats från Gotland, och också stor thujamossa *Thuidium tamariscinum* samt tuvor av blåmossa *Leucobryum glaucum*, en art som indikerar äldre skog.

Bland insamlade svampar fanns några arter som av Ryman & Holmåsen (1992) betecknas som mindre allmänna, nämligen diskvaxskivling *Hydrophorus discoideus*, puckelkremla *Russula coerulea* och tårkremla *Russula sardonia*. (Svamparna har artbestämts av Elsa Bohus-Jensen, Visby.)

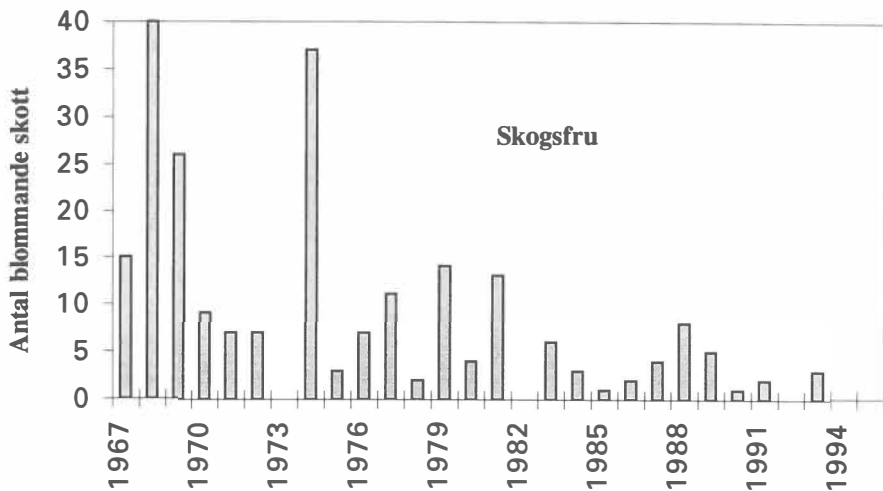
Oro över lokalens dekadans

Under senare år har Gotlands Botaniska Förening fått mottaga bekymrade rapporter om ett stadigt minskande antal blommande exemplar av skogsfru. Vi har beslutat att titta närmare på förhållandena och summera vad som hittills framkommit under de 29 år som arten varit känd. I Rindi 1993 gjorde vi ett upprop i vilket vi bad att få ta del av iakttagelser och synpunkter. Ett tiotal rapporter kom in, och vi har nu uppgifter om antal blommande skott från 28 av de 29 åren (uppgift saknas bara för 1973). Uppgifterna har sammanställts i bilaga 1 och i diagrammet på nästa sida.

Resultat av uppropet

Av de inkomna rapporterna framgår att antalet blommande exemplar av skogsfru har blivit allt färre under årens lopp. Under 1960-talet var medeltalet 27 ex. per år, under 1970-talet 9 ex., under 1980-talet 5 ex. och hittills under 1990-talet 1 ex., allt räknat efter den högsta siffran från varje år. Av detta material får man lätt uppfattningen av en tillbakagång har skett. Tänkbara orsaker till detta diskuteras i det följande.

Man kan av materialet också bilda sig en uppfattning om bästa tiden för ett besök. Av kommentarerna till en del rapporter framgår t.ex. att knoppar noterats 17 och 20 juli och att vissna blommor antecknats 6, 8 och 12 augusti. Tiden däremellan har man störst chans att få se arten i sin bästa blomning. Kommer man för tidigt finns det dessutom risk att man trampar sönder skott som ännu inte blommar. Dessa är svåra att upptäcka och är spröda och ömtåliga som små svampar och trampas lätt sönder!

Antal blommande skott av skogsfru på dess gotländska lokal i Andre. Uppgifter finns från 28 av de 29 år som arten varit känd på Gotland och saknas bara från 1973.

Diskussion

Artens underjordiska delar utgörs av rotstockar som liknar koraller. De är försedda med hår, som tar upp de livsviktiga svampar som de lever i symbios med. Rotstockarna sänder ut långa underjordiska utlöpare. Vissa rotspetsar ombildas till blomskottsplanter, som är färdigutbildade på hösten.

Genom blomningen uttömmar växten sin kraft så fullständigt att rotstockarna praktiskt taget förintas. Skottdelarna genomgår sedan ett mångårigt förstärkningsstadium innan de åter förmår blomma. Intervallet mellan blomningarna uppges vara så långt som 10 år. Gynnsamt väder, såsom ihållande hög temperatur och framför allt mycket regn vår och sommar, anses kunna påskynda de underjordiska delarnas tillväxt, så att förstärkningsstadiet förkortas med ett eller annat år (se t.ex. Friesendahl 1910). Under extremt gynnsamma omständigheter höst, vår och sommar har dessa faktorer ansetts vara den avgörande orsaken till massblomning (se t.ex. Irmich 1853).

Det vegetativa förökningssättet är det normala för skogsfru. Möjligheten för arten att spridas med frön är mycket begränsad, då pollinering och befruktning är svag. Det har förklarats med att humlorna, som är de aktuella besökarna, inte gärna kommer till de lokaler där skogsfru växer med deras oansenliga sensommarflora. Skogsfru har annars ett tilldragande utseende samt doft och honung att locka med. Friesendahl (1910) fann i ett stort antal undersökta exemplar av skogsfru att högst 1% kommit i tillfälle att sätta frukt.

Fröspridning med vindens hjälp är det normala för fröväxter med så små frön som skogsfruns men anses vara mindre förekommande hos denna art, då den ofta växer

inne i skogar, där blåsten inte är så stark vid den aktuella tiden. Beccari (1890) framförde en annan teori om hur om hur spridningen med frö skulle gå till, nämligen att de mikroskopiskt små fröna förtärs av maskar, som i sin tur blir föda åt fåglar. Dessa återbördar i sinom tid de oskadade fröna åt jorden. Fröna kan på så sätt spridas långt från växtplatsen. Detta verkar som en äventyrlig Münchhausiad skriver Friesendahl, "men har möjligen någon betydelse i verkligheten".

En annan teori har Hollgren (1909) kommit fram till när han studerat knäroten *Goodyera repens*, nämligen att fröna, vid närvaro av fuktighet, häfta fast vid fåglars fjädrar, för att senare lossna vid inträffad torka. Särskilt framhålls morkullan, som rör sig nere på marken i fuktig skogsterräng under den aktuella tiden.

Skogsfrun uppges i litteraturen växa i gamla skogar, företrädesvis skuggiga och fuktiga sådana, och gärna vid källdrag. Det enda öländska fyndet gjordes i en sumpskog med rörligt grundvatten (Ericsson 1982). Den gotländska lokalen är numera rätt torr, och framtidsutsikterna är nog inte så goda med tanke på kalhygget som gränsar i nordost och stormfället helt nära artens kärnområde, vilka båda släpper in mer sol och vindar än förut, vilket kan ge en viss uttorkande effekt och framförallt förändra floran till nackdel för skogsfrun. Redan nu tycks örnbräken ha ökat.

I augusti 1994 var det nära att ett kalhygge skulle tas upp i söder, ända fram till skogsfrun. Det var markägaren kyrkan som hade långt framskridna planer på detta. Tack vare de nya bestämmelserna om biotopskydd kunde hygget begränsas till den längst bort belägna delen, ca 300 m från skogsfrun.

Orsaker till tillbakagången

Den mest påtagliga förändringen som ägt rum sedan upptäckten 1967 är att området varje sommar besöks av många personer som går omkring i området. Även om blommor blir nertrampade genom detta strövande under mer än ett kvartssekel, sker kanske den största skadan genom att de grunt liggande underjordiska delarna skadas.

Besöksfrekvensen synes ha avtagit under senare år, då folk tröttnat på att besöka området efter att man år efter år har kammat noll. Det sista året i besökssviten, 1995, hade en nederbördsrik vår och sommar, och det fanns förväntningar att nu skulle det bli ett fint år igen (kanske också med stöd av en viss periodicitet, som man med lite fantasi kan utläsa av diagrammet).

Man kan inte heller skylla nedgången under 1970- och 1980-talet på det upptagna hygget strax intill, då detta gjordes 1989.

Området kan successivt ha blivit torrare genom dikningarna på de två sidor, i väst och syd, där området ligger som lägst. Den dränering som på detta sätt sker kan på sikt ha avgörande betydelse.

Förslag till åtgärder

Lämpliga åtgärder som kan genomföras för att försöka bevara denna enda växtplats på ön skulle kunna vara dels att fylla igen de nära dikena i väster och söder, dels att förse lokalen med en rejäl skyddszon på de sidor som ännu är intakta, för att skydda mot fler

kalhyggen så nära. För att säkra lokalen på längre sikt kanske en reservatsbildning behövs diskuteras.

Slutord

I Finland framförde Häyrén (1898) en reliktteori beträffande skogsfrun, då den på hans tid bara hade påträffades i sydligaste delen av landet. I dag är den känd från hela Finland, ända upp i Lappmarkerna, i 19 av 21 regioner (Hämet-Ahti m.fl. 1986). Att detta avspeglar den ökade botaniska aktiviteten och inte är någon expansion av arten, torde inte råda något tvivel om. Samma utveckling kan man se i Sverige, med första upptäckten i Småland 1816 och sedan undan för undan fynd i alla landets landskap, de sista på Gotland 1967 och Öland 1981 (Fries 1828, Friesendahl 1910, Arwidsson 1929, Lagerberg 1956, Ericsson 1982). Antalet lokaler i Sverige i dag har beräknats till c. 200 (Ingelög m.fl. 1987).

Skogsfrun döptes vid upptäckten i Sverige av Fries till snuveblomma (efter skogsrået, skogssnuvan), men namnet ändrades sedan till skogsfrublowma och skogsfru. Det i dag gällande latinska namnet *Epipogium aphyllum* gavs växten av O. P. Schwartz 1814. *Epipogium* betyder ungefär "med skägg", syftande på blommans utseende, medan *aphyllum* betyder bladlös.

Litteratur

- Arwidsson, Th. 1929. Några synpunkter på *Epipogium*problemet. - *Bot. Notiser* 1929.
Beccari, O. 1890. *Malesia: raccolta di osservazioni botaniche intorno alle piante dell'archipelago Indo-Malere e Papuano*. Vol III. - Firenze-Roma.
Ericsson, B. C. 1982. Mossnycklar och skogsfru växer på Öland. - *Svensk Bot. Tidskr.* 76:1-4.
Fries, E. 1828. *Novitiæ floræ Suecicæ*. Ed.2. - Lund.
Friesendahl, A. 1910. Om *Epipogium aphyllum* i Sverige. - *Bot. Notiser* 1910: 91-107.
Hollgren, C. A. 1909. Huru *Goodyera repens* sprides. - *Fauna och Flora*.
Hämet-Ahti, L. m.fl. 1986. *Retkeilykasvio*. - Helsinki.
Häyrén, A. E. 1898. Granbestånden i Finland. - *Geol. För. Tidskr.* 10.
Ingelög, T. m.fl. 1987. *Floravård i skogsbruket*. Del 2. Artdel. 2:a uppl. - Uddevalla.
Irmich, T. 1853. *Beiträge zur Biologie und Morphologie der Orchidéen*. - Leipzig.
Lagerberg, T. 1956. *Vilda växter i Norden*. Bd I. 3:e omarb. uppl. - Stockholm.
Ryman, S. & Holmåsén, I. 1992. *Svampar. En fälthandbok*. - Interpublishing, Stockholm.

Stig Högström
Neptungatan 21
621 41 Visby

Bilaga 1

Rapporter om skogsfrun i Ardre socken, Gotland, har inkommit från följande personer:

Elsa Bohus-Jensen, Visby: 0 ex. 1987-07-19, 0 ex. 1987-07-31, 3 ex. 1988-07-20.

Owe Brestner, Stockholm: 10 ex. 1977-07-17, 3 ex. 1989-07-23.

Birgit Christiansson, Linköping: 3 ex. 1980-07-22, 6 ex. 1981-07-25, 0 ex. 1982-07-26, 6 ex. 1983-07-20, 3 ex. 1984-07-31, 1 ex. 1985-07-26, 2 ex. 1986-07-23, 4 ex. 1987-08-03, 5 ex. 1988-07-21, 1 ex. 1990-07-19, 0 ex. 1991-07-19.

Ingrid och Villy Hansson, Burs: 7 ex. 1976-07-25, 11 ex. 1977-07-31, 2 ex. 1978-07-30, 14 ex. 1979-07-20, 4 ex. 1980-07-20, 12 ex. 1981-07-26, 3 ex. i knopp 1983-07-17, 1 ex. 1985-08-07, 0 ex. 1986-07-20, 0 ex. 1987-07-26, 8 ex. 1988-07-17, 5 nästan överblommade ex. 1989-07-23, 0 ex. 1994-07-24.

Stig Högström, Visby: 8 ex., max 13,5 cm höga, 1967-07-27, 40 ex. 1968-08-04, 1 s.g.s. överblommat ex. 1976-08-08, 5 ex. 1988-07-24, 0 ex. 1992-07-30, 0 ex. 1995-07-27, 1995-08-03.

Rolf Jacobson, Uppsala: 3 ex. 1975-07-26, 3 ex., varav 2 överblommade, 1976-08-06, 13 ex. 1981-08-05 (meddelat av Sam Skällberg och Sture Marklund), 7 ex., varav 2 överblommade, 1981-08-12.

Bengt Larsson, Visby: 11 ex. 1967-07-19, 40 ex. 1968-07-20, 9 ex. 1970-08-03, ca 7 ex. 1971, 37 ex. 1974-07-21.

Torbjörn Lindell, Lund: 2 ex. 1993.

Magnus Martinsson, Visby: 2 ex 1991-07-21.

Karl-Erik Pettersson, Garda: 26 ex. 1969-07-26, 3 ex. 1972-07-24, 0 ex. 1986.

Lars Åke Pettersson, Visby: 15 ex., varav 6 ex i knopp, 1967-07-20, 29 ex. 1968-07-28.

Knut Westerberg, Östergarn: 1 ex. 1986-07-31.

Nyheter i Gotlands flora 1995

JÖRGEN PETERSSON

Under denna titel presenteras varje år de växter, som är nya för Gotland. Vidare anges nyfunna lokaler för öns sällsyntaste kärlväxter. Dessutom ges ofta en historisk tillbakablick liksom en översikt av den behandlade artens status i nuläget.

För Gotland nya växtfynd samt lokaler för öns sällsynta arter kan inrapporteras till artikelförfattaren eller till Bo Göran Johansson. Främst önskar vi få in uppgifter om de arter, som markerats med "-" i artlistan i Rindi nr 3 1994, d.v.s. arter med högst tio inrapporterade fynd sedan 1983. Vi är även tacksamma om vi får in rapporter gällande de arter, som är medtagna på Artdatabankens rödlista över hotade växter i Sverige (Aronsson m.fl., 1995).

Namnskick och ordningsföljden för arterna följer "Förteckning över Gotlands kärlväxter", Rindi nr 3 1994.

Uddbräken, *Polystichum aculeatum*

Glädjande nog har ett nytt och livskraftigt bestånd av denna hotade ormbunke hittats vid Gläves i Burs socken (Barbro och Bertil Pettersson). Minst sju exemplar finns spridda längs 60 meter av slänten till en kanal.

Tidigare är uddbräken känd från nordsidan av Torsburgen, där enbart ett exemplar setts de senaste åren, så även 1995. Mirakulöst nog överlevde denna planta den förödande skogsbranden 1992, då marken på båda sidor om växtplatsen blev avbränd. Växten är noterad från detta område sedan 1849, då den hittades "på ett par ställen" av K. G. Lönnroth (Johansson 1897).

Ytterligare ett exemplar växte under 1970- och 1980-talet (bestämd till denna art 1983) på ett flyttblock i västra delen av Vamlingbo socken (Högström och Fåhraeus, 1983). Denna uddbräkenplanta gick ett udda öde till mötes. Den räv som hade blocket till dagliga sparkade uppenbarligen ned växten från dess plats (Bengt Larsson, muntligen).

Vi har härmed två kända lokaler för uddbräken på Gotland. Växten är upptagen i hotkategori 2, sårbar, i den nationella rödlistan för Sverige (Aronsson m.fl., 1995). Arten finns också i Dalsland (ca 15 lokaler) samt numera även i Skåne (en lokal).

Hultbräken *Phegopteris connectilis*

Gotlands femte aktuella växtplats, för denna på fastlandet allmänna ormbunke, hittades under skogsinventering vid Majsterrojr i Gothem socken (Karin Wågström). För tidigare lokaler samt historik hänvisas till Petersson (1989).

Uddbräken, *Polystichum aculeatum*, på sten i Vamlingbo 1983. Plantan är numera inte kvar. Foto Jörgen Petersson.

Knipparv *Cerastium glomeratum*

Några exemplar hittades under försommaren på en myrkulle på nyröjd, betad strandäng sydost om Närkåns mynning i När socken (Jörgen Petersson). Denna växtplats är belägen c:a 500 meter från ursprungslokalen (Petersson, 1994). Vi har nu alltså två, om än närliggande lokaler för knipparven på Gotland.

Sprödarv *Myosoton aquaticum*

Ett nytt fynd cirka 300 meter från den tidigare enda växtplatsen gjordes under året. Ett exemplar växte i en nyligen anlagd djurfälla just sydost om Millum träsk i Tingstäde socken (Magnus Martinsson). Första noteringen i området gjordes 1984 (Sturevik 1984)

Rödnarv, *Spergularia rubra*

Denna kalkskyende art hittades 1995 i bar sand på en skogskörväg cirka 500 meter sydost Gällungs i Väskinde socken (Elsa Bohus-Jensen). En annan uppgift föreligger från området 500 m nordost Klase fiskeläge i Sproge socken (Håkan Ranheden). Under inventeringarna för Projekt Gotlands Flora dessutom noterad 1984 i en torr ängsartad åkerkant 700 m västnordväst Nytorp i Sproge socken (Gun Ingmansson), 1986 på en hård, grusig skogsväg på Kronholmens golfbana i Västergarns socken

(Hjördis Stigell) samt likaså under 1980-talet i en rågåker 300 m nordnordost Norrbys i Hejdeby socken (Eva Tossavainen). Rimligen borde vi ha fler lokaler än fem för rödnarven även om arten är kalkskyende och svårsedd.

Under 1800-talet tycks arten ha varit vanligare. Detta kan möjligen bero på ett hårdare utnyttjande av markerna med mer blottad mark, som lämplig biotop för rödnarven. Johansson (1897) anger växten från sandområden, helst kustnära, spridda över ön: Lärbro vid Storugns; Bro flerstädes; Roma; Sanda; på stränder i Eksta och Sproge; vid Våndburgviken i Hamra; vid Sjausterhammar, Gryngevik och Skogby i Gammelgarn socken samt vid Klintehamn.

Under 1900-talet funnen vid hamnen i Visby (Fries, 1917). I Hulténs atlas (Hultén, 1971) är nio prickar utsatta, varav en i närheten av Ljugarn samt en i Fide/Grötlingbo kan motsvara andra än ovanstående växtplatser.

Smalruta, *Thalictrum simplex* ssp. *tenuifolium*

Smalrutan är en underart till backruta, som i sig är ovanlig på Gotland. Den växte under året på en äng nära Allekvia änge i Endre socken (Elsa Bohus-Jensen). Den är under 1980-talet även noterad från Fårö socken öster om Moraviken (Gösta Fåhraeus).

Smalrutan uppges av Johansson (1897) som "kanske allmännare än hufvudformen" med följande lokaler: Fårö; vid Vestös i Hall socken; i Storugns Norderäng i Lärbro socken; Othem; Gothem; från Hörsne myr och Romamyr; på några ställen i Hejde socken; Burs; vid Tjengdarve i Sproge samt från Öja.

Kråkkrassing, *Coronopus squamatus*

På en ogräsrik trädesåker 1,7 km norr om Gannarve i Fröjel socken hittades den sjätte aktuella växtplatsen för denna art, som främst hittats på ruderatmark och soptippar. Årets lokal ligger nära en annan nutida från Mulde i Fröjel socken (Petersson, 1993). Övriga noteringar i sen tid är från Stora Karlsö (Petersson 1994), sydost Hoburgens fyr i Sunde socken och på en soptipp mellan När och Burs (Johansson och Larsson, 1986) samt från Hamra soptipp (Petersson, 1989). I den senare artikeln ges även en historisk sammanfattning av kråkkrassingens uppträdande på ön.

Hamnsenap, *Sisymbrium altissimum*

Över 200 exemplar av denna skräpmarksväxt fanns under året på de omgjorda vägsidorna av Färjeleden mellan Djuplunda och Träkumlaväg (Jörgen Petersson). Den trivdes utmärkt i den bara jorden och utvecklade mycket kraftiga individ. Tidigare opublicerade fynd föreligger också från en ruderatmark 300 m öster om Ragnvalds i Tofta socken samt från en skräphög på klinten nordväst om Kungsladugården i Visby (Jörgen Petersson). Vidare finns i registret för Projekt Gotlands Flora en notering från Mickelgårds i Väskinde socken (Anders Lekander).

Hamnsenap tycks ha kommit till ön som en barlastförorening och de tidigaste fynden noterades i Visby och Slite (Johansson 1897). Under början av 1900-talet föreligger fynd från Vibble i Västerhejde socken; norr om Visby; Angelbos i Lärbro; Ljugarn; Stånga station; Burgsvik samt Bungenäs i Bunge socken (Fries, 1914, 1925, 1934, 1942).

Sandkrassing, *Teesdalia nudicaulis*, på en av sina växtlokaler i Gammelgarn. Foto Jörgen Petersson 1995.

I modern tid har arten setts på flera håll i Visby-området, nämligen: på soptippen (Larsson, 1985), i Yttre Furulund (Ingmansson och Larsson, 1987), vid nya hamnen och P 18:s motionsspår samt vid jordhögar sydväst om Kungsladugården (Johansson, 1987). Även vid den senare lokalen fanns flera hundra exemplar sommaren 1995 (Jörgen Petersson). Har jord tagits från dessa högar till täckning av området vid Färjleden? I och med detta föreligger nio aktuella noteringar för hamnsenap på ön.

Styvsenap, *Sisymbrium strictissimum*

En tredje växtplats för denna sällsynta art hittades 1995 vid några övergivna tomter på sydvästsidan av Follingboväg i Visby socken (Bengt Larsson). Styvsenap är tidigare känd från cykelstigen mot Ishallen i Rävhusen samt från Langes hage (Petersson, 1990). På lokalen i Rävhusen fanns växten kvar även 1995 (Jörgen Petersson).

Sandkrassing, *Teesdalia nudicaulis*

Återfanns under året på sin gamla växtplats i Ljugarn, Alskogs socken (Jörgen Petersson). Den växer här rikligt i bar sand norr om kiosken på badstranden. I Projekt Gotlands Flora register finns även en notering från sydligaste delen av stranden (Bengt

Englund), men här kunde den ej återfinnas 1995. Ljugarn anges först av Johansson (1897), som växtplats för sandkrassing.

1994 hittades dessutom flera bestånd 1 till 1,4 km väster om Sjauster i Gammelgarns socken (Jörgen Petersson). Arten växer här i bar sand i kanterna av körvägar i området. Dessa lokaler ansluter till den tidigare publicerade förekomsten i området (Petersson, 1994). Därmed finns åtminstone fyra aktuella områden för sandkrassing på Gotlands östkust, varav ett innehåller flera delbestånd.

Trubbdaggkäpa, *Alchemilla plicata*

I en fuktig lövskog 350 meter nordost om Duss i Bro socken hittades under den gångna sommaren några exemplar av denna växt (Jörgen Petersson). Aktuella fynd är få, men en notering finns från en lövskog norr om Stava i Barlingbo socken (Fåhraeus och Högström, 1985). I registret för Projekt Gotlands Flora finns uppgifter om arten från Kronholmen i Västergarns socken (Hjördis Stigell) samt från Kallgatereservatet i Hejnum socken (Roland Carlsson från Botanikdagarna på Gotland 1985).

De olika arterna i daggkäpekomplexet särskildes inte förrän sent 1800-tal och de första uppgifterna om trubbdaggkäpa på ön ges av Johansson (1910): vid Burge, Smitts och kyrkan i Lummelunda socken; vid ån och stationen i Tingstäde socken; Martebo socken; nära kyrkan i Väskinde socken; vid Kungsladugården, Visborgs slätt, Pilhagen och Skolbetningen i Visby; vid Hulte i Endre samt Gute i Bäl socken. Fries publicerar följande uppgifter: vid Bjers i Stenkyrka; vid kyrkan i Bro; nära kyrkan i Ekeby; vid Kallings i Follingbo; vid Grausne i Lokrume samt vid Valls prästgård (Fries, 1917, 1920, 1934, 1942).

Med ledning av ovanstående historiska lokaluppgifter fås ett utbredningsområde på Gotland från Stenkyrka i nordväst ned mot Vall i syd. Även de nu kända fynden ansluter i stort till detta utbredningsmönster. Årets lokal ligger dessutom nära en av Fries lokaler.

Parksmultron, *Fragaria moschata*

Till förra årets publicerade lokaler (Petersson, 1995) kan nu ytterligare tre föras, var- efter vi numera har sex aktuella växtplatser för parksmultron. Arten sågs 1995 nära monumentet vid Jakobsberg i Follingbo socken, i en vägren vid sista huset mot Stenkyrka i Tingstäde samhälle samt i gräset strax nordost om kyrkan i Tingstäde (Bengt Larsson).

Styv fingerört, *Potentilla recta*

Två nya noteringar gjordes under året. Dels växte denna ståtliga fingerört i gräsmark i gles tallskog söder om Kungsladugården i Visby (Jörgen Petersson). Vidare fanns arten vid Tass i Hejde (Gun Ingmansson). Cirka 100 exemplar stod här i en oklippt vägren utanför ett torp nära Hejdekorsen. Därmed känner vi till sju fynd under de senaste åren. Övriga fynd redovisas av Petersson (1991, 1992), där den förra artikeln även innehåller artens historik på ön. Den 5 juli 1995 räknades antalet plantor på lokalen vid Burs prästgård, vilket gav cirka 300 exemplar (Gun Ingmansson, Jörgen Petersson).

Styv fingerört, *Potentilla recta*, vid Kungsladugård i Visby, juli 1995. Foto Jörgen Petersson.

Flikros, *Rosa obtusifolia*

Ett efterlängtat återseende av en på många år ej uppmärksammas art. Flikrosen hittades vid föreningens inventeringar i Fide både i snår på alvarmark öster om kyrkan samt i en buskridå väster om densamma (Bo Göran Johansson m.fl., bestämningen bekräftad av Thomas Karlsson och Ulf Malmgren). I närbelägna Öja socken växte denna ros i ett bryn mot vägen något söder om Björklunda pensionat (Bo Göran Johansson).

Johansson (1897) nämner denna växt från följande socknar: Visby, Mästerby, Väte, Silte, Grötlingbo och Fide. Flikrosen är hänsynskrävande (hotkategori 4) enligt den svenska rödlistan (Aronsson m.fl., 1995).

Vingpimpinell, *Sanguisorba minor* ssp. *polygama*

Några fynd av denna möjligen förbisedda underart av pimpinell gjordes under året. Den befanns vara kvar på en klassisk lokal norr om Snäcks hotell, Visby socken (Jörgen Petersson). Här fanns exemplar ingående i en formserie mellan de båda underarterna, där några exemplar klart anslöt sig till denna underarts karaktärer. Den växte också något söder om hotellet i det nya naturreservatet Bergbetningen (Jörgen Petersson). Här sågs exemplar även 1994 (Torsten Elfström). Dessutom fanns ett rent bestånd av vingpimpinell i en esparsettåker sydost om Nore i Vamlingbo socken (Bengt Larsson).

Lokalen vid Snäckgårdet nämns redan av Johansson (1897), som också anger växten från DBW:s trädgård i Visby samt från Hangvar. Denna underart är vidare känd från Visborgs slätt (Johansson, 1910).

Nordborg (1967) anger vingpimpinell från Snäckgårdsbaden och norr därom samt från Visborgs slätt i Visby. Vid kalkugnen på Galgberget fann hon en population, som var ett mellanting av underarterna. Samma författare nämner även att vingpimpinell i Centraleuropa oftast förekommer som en komponent i esparsettfält, vilket ju mycket väl överensstämmer med förekomsten i Vamlingbo.

I Hulténs atlas (Hultén, 1971) finns denna underart dessutom markerad med prickar från Ljugarn samt Gotska Sandön.

Sandlusern, *Medicago minima*

Denna art hade liksom andra torrmarksarter ett mycket bra år under 1995. Orsaken var troligen den extrema torrsommaren 1994 i kombination med den fuktiga försommaren 1995, vilket skapade utmärkta gröningsbetingelser för växter knutna till torrbackar.

En ny lokal hittades nordväst om Mickels i Vamlingbo socken. Den växte här rikligt på en torräng nordöst om vägen. En annan växtplats fanns sydost om samma gård där sandlusern växte på en f.d. åker. Ytterligare lokaler i Vamlingbo socken fanns på torrbackar 300 m söder om Bilds, 700 m nordväst Augstens, öster om Svalstade, 150 m väster om Anlundar samt 400 m nordväst Nore. Samtliga dessa växtplatser har hittats av Bengt Larsson.

Vid eftersökning på äldre växtplatser från 1800-talet återfanns sandlusern, dels i Alskogs socken på åsen mellan Rommunds och avtagsvägen mot Bofride (Gun Ingmansson och Jörgen Petersson), dels i Burs socken på åsen vid Sigdes (Ingrid och Willy Hansson; Gun Ingmansson och Jörgen Petersson). I Alskog fanns åtminstone

Sandlusern, *Medicago minima*, på torrbacken vid Kvarne i Vamlingbo juni 1995. Foto S. Hedgren.

fyra och i Burs tre delbestånd. De senare lokalerna omnämns av Johansson (1897) enligt följande: Alskog vid Romungs; Burs på sandåsen mellan Dala och Bondarve, i största ymnighet. Nilsson och Gustafsson (1979) rapporterar följande: "Burs rik lokal 1920. Alskog många insamlingar fram till 1929, Ljugarn; ej rapporterad under senare år, men sedd i Alskog. Garda rikligt under 1970-talet (muntlig uppgift)". Uppgiftslämnaren till förekomsten i Garda framgår ej av artikeln.

Aktuella växtplatser finns dessutom omnämnda i Högström och Fåhraeus (1983), som redovisar fem lokaler i Vamlingbo socken. I länsstyrelsens redovisning av inventeringen av ängs- och hagmarker (Anonymus, 1991) uppges arten från en torräng just nordväst väg 142 och vägen till Västlands i Vamlingbo socken. Vi har i nuläget kännedom om femton växtplatser för sandlusern på Gotland, varav den i Alskog består av flera dellokaler.

Sandlusern är i den svenska hotlistan (Aronsson m.fl. 1995) klassad som sårbar (hotkategori 2).

Gulvicker, *Vicia lutea*

Ny art för Gotland. Upptäcktes under året i det tidigare redovisade (Petersson, 1992) beståndet av ungersk vicker söder om soptippen i Havdhem (Wera Johansson). Gulvicker finns beskriven i Den Nordiska Floran (Mossberg m.fl., 1992). Arten är ursprunglig i Medelhavsområdet (Weimarck 1963).

Strimvicker, *Vicia pannonica* ssp. *striata*

På samma lokal som ovanstående hittades även denna underart till ungersk vicker (Wera Johansson). Åtminstone ett exemplar hittades, vilket hade matta blåviolettera blommor. Ny för Gotland. Denna underart finns beskriven hos Weimarck (1977), vilken även anger strimvicker som ursprunglig i södra Europa samt i Främre Asien.

Korstörel, *Euphorbia lathyris*

Två spontant uppträdande exemplar av denna ibland odlade art hittades på sand i en handelsträdgård vid Skär på Fårö (Ejnar Berg). Arten är tidigare noterad vid Simunde i Bara socken (Johansson, 1987). Ett äldre fynd föreligger från vedbacken vid Smågårde i Tofta (K. Johansson 1891 i UPS enl. Hässler, 1937)

Korstörel är ursprunglig närmast i Medelhavsområdet (Weimarck 1963). Weimarck har även en beskrivning av arten.

Grådunört, *Epilobium lamyi*

Tre nya växtplatser hittades under 1995. Ett exemplar växte vid en vät på kalkhäll 350 meter norr om Autsarve i Garda socken (Jörgen Petersson). Vidare växte ett rikligt bestånd i en sandig trädesåker sydost om Prästänget i Östergarns socken (Bo Göran Johansson). Det tredje fyndet gjordes i en något fuktig kohage söder om Folkedarve i Akebäcks socken (Lova Segerström; det. Bo Göran Johansson). I registret för Projekt Gotlands Flora återfinns en växtplats från Myrungs i Linde (Jörgen Petersson).

Historiskt finns uppgifter från Fårö till Grötlingbo och inalles från 20 socknar (Johansson, 1897; Fries, 1914, 1934). En tidigare aktuell notering finns från Dalbo i Halla socken (Johansson, 1987). Antalet kända nutida fynd uppgår till fem.

Pricknattljus, *Oenothera rubricaulis*

En mycket rik växtplats upptäcktes 1995 på den f.d. soptippen i Slite (Jörgen Petersson). Kalkgrus och jord hade lagts ovanpå den gamla tippen och sedan harvats ut. I dessa blottade ytor stod flera tiotusentals exemplar av denna i Sverige nyligen uppmärksammade art (Kraft, 1994). I denna artikel beskrivs artens karaktärer gentemot vanligt nattljus. Pricknattljus känns igen på mer blekgula blommor, som också har kortare kronblad. Vidare är blomställningens huvudaxel rödanlupen och borsten på stam och fruktämne har en purpurröd, vårtlik bas. På en karta över de belägg, som hittats i herbarierna i Göteborg, Lund, Stockholm och Uppsala, finns tre lokaler inprickade på norra Gotland. Prickarnas ungefärliga läge motsvarar växtplatser i Stenkyrka, Tingstäde samt i Slitetrakten.

Taggkörvel, *Anthriscus caucalis*

En växtplats för arten, i ett nytt område på ön, hittades under 1995. Den växte då i en trädesåker 700 m nordnordväst Petes museigård i Hablingbo (Gun Ingmansson). Tidigare fynd samt historik redovisas av Petersson (1994).

Skärblad, *Falcaria vulgaris*

Ett exemplar av denna hotade växt hittades under året i en hoppgröp vid Södervärns-skolan (Jörgen Petersson). Detta blir den sjätte nutida växtplatsen för skärblad på ön. I registret för Projekt Gotlands Flora finns en lokal vid Hamnhotellet i Visby, vilken 1995 hyste 13 exemplar (Jörgen Petersson). Av de övriga finns tre i Visbyområdet, nämligen: vid kolhögarna på Galgberget, bakom bensinmacken i Gutebacken samt i ett igenväxande grustag i Träkumla nära Visbygränsen (Högström & Fåhraeus, 1983; Ingmansson & Larsson, 1987). Den återstående växtplatsen är Burgsviks hamn i Öja socken, där den växer i gräsmattan vid uteserveringen (Högström, 1987).

Den nutida utbredningen på ön stämmer mycket väl med artens historiska växtplatser. Johansson (1897) anger skärblad från åkerrenar vid landsvägen mitt för Gråbo och från Bingers kvarn i Visby. Samme författare uppger (Johansson, 1910) även växten från vägen mellan Trojaborg och Snäckgärdet i Visby, vilket bör ligga nära den aktuella lokalen på Galgberget. Skärblad har vidare under första hälften av detta århundrade noterats växande i Ljugarn (Fries, 1925) och i Burgsviks hamn 1931-33 (Fries, 1934). Den senare noteringen överensstämmer som synes med en av våra nutida växtplatser. I ett brev till föreningen (daterat 1982/710) uppges arten från Södervärn vid vägen till Visborgsslätt under 1920/30-talet (K. G. Ridelius). Skärblad visar alltså ofta lång överlevnad på en del av sina lokaler.

Skärblad är upptagen som sårbar (hotkategori 2) i den nationella rödlistan (Aronsson m.fl., 1995). Arten är noterad från främst åkrar och vägkanter med kända lokaler i Skåne, på Öland, i Östergötland, Västergötland samt från Stockholmsområdet.

Topplösa, *Lysimachia thyrsiflora*

Denna i övriga Sverige ytterst triviala art har tidigare enbart varit känd från en enda växtplats på Gotland, nämligen vid Själsöbackens utlopp (Pettersson, 1968). Under 1995 har fem lokaler hittats i "Tjängdarve-kanalen" i Sproge socken (Gun Ingmans-

Topplösa. *Lysimachia thyrsiflora*, i Tjängdarve-kanalen i Sproge. Foto S. Hedgren 2 juli 1995

son). Växtplatserna är spridda från sågen väster om Tjängdarve och vidare nedströms till utloppet inom Ugnens fågelskyddsområde. Kanalen passerar ett område med sand-underlag, vilket stämmer överens med artens preferens för miljöer med lägre pH-värden. I och med årets fynd är topplösa något mindre hotad av utplåning på vår ö.

Hönsgullört, *Amsinckia lycopsoides*

Ny art för Gotland. Ett tiotal exemplar av denna art från västra Nordamerika växte på omörd mark norr om den nya delen av kyrkogården nära Gustavsvik (Trond Grösarp, Stavern, Norge; det. Reidar Elven). Vidare hittades ett stort individ vid Färjeleden, något sydost om avfarten mot Styrmansgatan (Jörgen Petersson). På båda lokalerna uppenbarligen utkommen vid anläggningsarbeten.

Arten finns beskriven hos Mossberg m.fl. (1992). För en utförligare genomgång av släktet *Amsinckia* i Norden hänvisas till Lassen (1988). Tidigare är vanlig gullört, *Amsinckia micrantha*, anträffad på Gotland (Petersson, 1993).

Dikeslänke, *Callitriche stagnalis*

En aktuell växtplats för arten har hittats under inventeringsarbete för Projekt Gotlands Flora. Dikeslänke växer i en kreaturstrampad brya på betesmark nära f.d. banvallen i södra delen av Källunge socken (Anders Lekander). Detta är det enda nutida fyndet på Gotland. Även historiskt är dikeslänken ytterst sparsam på ön. De enda tidigare

uppgifterna är från 1800-talet, då växten hittades nära kyrkan i Sanda socken samt i Visby gamla hamn (Johansson, 1897).

Revsuga, *Ajuga reptans*

Ett fynd 1995 utgör det fjärde kända i senare tid. Revsuga växte då i ett igenvuxet änge i anslutning till en åker vid Runne i Sanda socken (Arne Pettersson).

Övriga växtplatser är Tycho Vestergrens trädgård i Bro socken, i Sockerbruksparken i Björke socken (Örjan Nilsson 1980 enl. Nilsson, 1981, ännu kvar enl. Elsa Bohus-Jensen) och på sandig mark vid Sandhedsskogen i Västerhejde socken (Gun Ingmansson).

Revsuga är på 1800-talet känd från Vibble i Västerhejde socken; Ljugarn i Ardre socken (ännu kvar i odling där, liksom i Katthammarsvik); nedom Galgberget i Visby samt som steril från Torsburgen (Johansson, 1897). I Hultén (1971) finns då kända lokaler i Visby och Ljugarn.

Arten är i den nationella hotlistan (Aronsson m.fl., 1995) klassad som sällsynt (hotkategori 3).

Kransborre, *Marrubium vulgare*

Denna akut hotade art återkom 1995 på en tidigare lokal, nämligen på en sommarstugetomt vid Gervalds i Vamlingbo socken (Mats Jungstedt). Kransborre hittades också i en fårbetesbage sydost om Klase fiskeläge (Anncatrin och Björn Hjernquist). Den har med all sannolikhet spritts till området från Lilla Karlsö, eftersom fårhagen utgör vinterbetesmark för Karlsöfären. Vi känner nu till fem aktuella växtplatser för arten på Gotland. För övriga lokaler samt historik hänvisas till Petersson (1995).

Ädelmynta, *Mentha × gentilis* nm. *submascula*

Denna växt är från början odlad och naturaliserad. Eftersom odlingen har minskat har ädelmyntans växtplatser gradvis minskat i landet och bestod vid ingången av 1995 av en lokal i vardera Blekinge, Östergötland, Uppland och Dalarna (Aronsson m.fl., 1995). Därför är det glädjande att vi ånyo har en lokal på Gotland. Ädelmynta hittades under året i en åkerren och på en dikeskant 200 meter nordväst om Follingbohus, Follingbo socken (Jörgen Petersson).

Under 1800-talet hittades växten i 18 socknar från Färö till Hamra (Johansson, 1897). Under 1900-talets första del finns 25 lokaluppgifter från Tingstäde till Grötlingbo (Johansson, 1910; Fries, 1914, 1920, 1925, 1934). Av dessa har tre bestånd hänförs till formen *submascula*, nämligen: vid Stora Mörby i Lokrume socken; Gråbo i Visby socken samt från Stånga station (Johansson, 1897). Denna form skiljer sig genom att ha utvecklade ståndare.

Ädelmynta är akut hotad (hotkategori 1) enligt rödlistan för Sverige (Aronsson m.fl., 1995).

Bägarnattskatta, *Solanum physalifolium* var. *nitidibaccatum*

Öns tredje växtplats för denna nyetablerade art hittades 1995 vid Lummelunds bruk i Lummelunda (Ingrid Engquist). Den växte i och omkring ett par jordhögar vid den nedre parkeringen. Övriga lokaler anges av Petersson (1995).

Strimsporre, *Linaria repens*

Öns andra fynd på senare tid gjordes 1995 i sandig tallskog vid Gällungs i Väskinde socken (Elsa Bohus-Jensen). Strimsporre är tidigare känd från Blåhäll i Tofta (Petersson, 1991). I denna artikel ges även en översikt av artens historia på Gotland.

Kalvnos, *Misopates orontium*

Den 12 september sågs fem blommande exemplar i en åker vid Botarve i Väte socken (Knut Eriksson). Fyndet är det nionde i modern tid. För artens historik och aktuella noteringar hänvisas till Petersson (1989, 1994).

Kalvnosen är akut hotad (hotkategori 1) i Artdatabankens rödlista (Aronsson m.fl., 1995).

Grenigt kungsljus, *Verbascum lychnitis*

Gotlands sjätte och sjunde aktuella växtplatser för detta ståtliga kungsljus har hittats de senaste åren. Två exemplar växte 1994 i en vägkant vid Dibjärs i Hörsne socken (Bo Hammar). 1995 fanns arten kvar, men växte nu på andra sidan vägen (Elsa Bohus-Jensen). Under 1995 hittades dessutom en planta vid parkeringsplatsen mittemot Hau gård i Fleringe socken (Bo Göran Johansson m.fl.). Under 1980-talet är grenigt kungsljus vidare sedd på Galgberget nära Lummelundsväg (Ingmansson och Larsson, 1987), i Bunge, på Fårö, i Visby samt i Ölbäck i Endre socken (Johansson, 1988). Den i samma artikel nämnda lokalen i Viklau dementeras härmed, eftersom belägg saknas och förväxling med andra arter ej kan uteslutas.

Växtplatsen i Ölbäck är känd sedan slutet av 1800-talet (Johansson, 1897) och växten fanns kvar även 1995 (Bo Göran Johansson). Från förra seklet nämner Johansson arten även från Ar i Fleringe socken; Fårösund i Bunge socken; Allekvia i Vallstena socken samt fordom i Visby hamn (var. *album*).

En fullständig lokalförteckning finns hos Ekman & Karlsson (1989). Arten är påträffad i Bro, Bunge (Fårösund), Endre, Fleringe, Sanda och Visby.

Grenigt kungsljus kan ha inkommit till Sverige med orent gräsfrö (Aronsson m.fl., 1995). I detta verk har arten betecknats som sårbar (hotkategori 2).

Strandkämpar, *Plantago coronopus*

Fyra nya växtplatser hittades 1995. Denna platt växande art fanns rikligt längs strandvägen på Laxskär i norra Boviken i Hablingbo socken samt med enstaka exemplar på en grusig strand 350 m nordost Laxskär. Vidare hittades två bestånd 500 och 600 m nordväst om Petes museigård i Hablingbo socken. Det närmast gården bestod av enstaka plantor i kanten av en lagun och det andra av flera exemplar på strandängen nära vattnet. Den sista lokalen för året fanns även den i Hablingbo socken. Enstaka strandkämperosetter växte i kanten av en lagun i Mjauviken 400 m öster om Holmudden. Samtliga fynd har gjorts av Gun Ingmansson.

Med dessa växtplatser har antalet noteringar stigit till 11. Historik och övriga lokaler redovisas i Petersson (1995).

Malörtsambrosia, *Ambrosia artemisiifolia*

Ny art för Gotland. Första fyndet gjordes redan 1984 under ett fågelbord på Krohns väg i Vibble, Västerhejde socken (Sverker Lanner). I samma miljö, nära ett fågelbord, växte arten vid Levide i Eskelhem socken i november 1995 (Wera Johansson). Ett ytterligare belägg föreligger 1995 från Bölske i Eke socken, där två plantor fanns i en trädgårdsrabatt (Wera Johansson). Det verkar troligt att samtliga fynd härrör från fågelfröblandningar.

Svartklint, *Centaurea nigra*

Glädjande nog noterades denna akut hotade art (Aronsson m.fl., 1995) från två nya lokaler 1995. Ett av fynden är beläget på en sandig gräsmark 100 m norr om Vitvärns fiskeläge i Ardre socken (Jörgen Petersson). Här fanns även banklint, *C. × decipiens*, dvs. övergångsformer mot rödklint, *C. jacea*. Den andra växtplatsen fanns vid banvalen norr om Burgsvik i Öja socken (Bengt Larsson). Dessa svartklintfynd utgör nummer sex och sju under modern tid. För övriga fynd samt historik hänvisas till Petersson (1994).

Styvfibblor, *Hieracium* sekt. *Tridentata*

Styvfibbla är ytterligare en växt, som är mycket vanlig i övriga Sverige, men som på Gotland är mycket ovanlig. Den hittas i huvudsak på ren sandmark. Tre uppgifter har inkommit under året, nämligen: på skjutfältet innanför Stavsklint i Tofta socken (Torbjörn Lindell), i sandig skog nära Gällungs i Väskinde socken (Jörgen Petersson) samt från Bunnäsänget i Bunge socken (Ejnar Berg under föreningens exkursion).

Övriga aktuella uppgifter finns från Rodarve i Östergarn på grusig torr mark invid väg (Bo Göran Johansson), från sandområde vid grustaget i Träkumla (Gun Ingmansson) samt från Avaområdet på Fårö (se nedan) där artgruppen ännu finns kvar.

Karl Johansson, som var *Hieracium*-expert, nämner växtgruppen från Fårö på sandområdet nära Nors och i en äng nordost om Ulla Hau samt från Hultungs i Bunge socken (Johansson, 1897). I Hulténs atlas (Hultén, 1971) finns dessutom en lokal utprickad vid Visby.

Strimfibbla, *Leontodon saxatilis*

Gotlands andra fynd av denna akut hotade art (hotkategori 1), enligt Aronsson m.fl. (1995), gjordes under inventering vid Solklintshallen i Slite samhälle, Othem socken (Jörgen Petersson). Den växte här relativt rikligt i en gräsmatta nära fotbollsplanen samt i enstaka exemplar i övriga gräsmattor öster om hallen. Det förra fyndet gjordes 1992 vid Myre i Mästerby socken (Petersson, 1993). I denna artikel avhandlas även strimfibblans tidigare uppträdande på Gotland. Arten anses inkommen med gräsfrö från övriga Europa och har numera en lokal i vardera Skåne, Blekinge, Öland och Småland (Aronsson m.fl., 1995) förutom Gotlands två växtplatser.

Spenslig ullört, *Logfia minima*

Denna art, som vi förbisett (?) under inventeringsarbetet, hade under 1995 ett bra år. Tiotusentals exemplar färgade marken ljusgrå inom ett område med sandig alvarmark på Lingen i Vamlingbo socken (Bengt Larsson). En annan växtplats för arten fanns

cirka 500 m sydväst om Nore i samma socken (Bengt Larsson). Vidare hittades arten på två lokaler inom Fårö socken. Den ena lokalen var belägen sydväst om Stajnträsk och upptäcktes vid föreningens inventeringsexkursion den 10 juni 1995 (Gun Ingmansson m.fl.). Den andra växtplatsen var belägen nära platsen för f.d. fyren vid Hamnudden på Gotska Sandön (Gösta Börjesson). Detta är de enda aktuella uppgifterna vi känner till.

Gotska Sandön har varit känd som lokal för arten sedan 1859, då Oskar Anian Westöö samlade den här (Johansson 1897). Den är sedan sedd 1921 då Tycho Vestergrén samlade spenslig ullört i sandiga hjulspår nära Gamla gården (Arwidsson, 1938). Avståndet mellan Gamla gården och årets lokal vid Hamnudden är 1,2 km.

Denna art är bunden till sandmarker på ön. Under 1800-talet finns förutom Sandö-noteringen följande uppgifter: vid Ire i Hangvar; Bro socken flerstädes; på Sanderum i Ekeby; vid Hundlund i Västerhejde; Eskelhem; vid kyrkan i Sanda; Ardre; Alskog; Stånga exercisplats; söder om Kolmunds i Burs; på sandiga åkrar vid Frigges i Hemse socken samt vid kyrkan i Rone (Johansson, 1897).

Under förra hälften av 1900-talet har växten setts på sandig hållmark vid Norrgårda i Väskinde; vid Kungsladugården i Visby; vid Skogs i Mästerby; vid Malms i Rone; vid Bandelunda i Burs; Grötlingbo (Johansson, 1910) samt vid Norrgårda i Tofta (Fries, 1920). Eftersökning på dessa växtplatser och uppgifter om huruvida den spensliga ullörten finns kvar mottages tacksamt.

Ängsskära, *Serratula tinctoria*

En ny växtplats för denna ängsart upptäcktes under året i ett gårdsäнге vid Gerete 1:27 i Fardhem (Jörgen Petersson). En tidigare ej publicerad lokal är även Kullands högård i Gerum socken (Jörgen Petersson). I registret för Projekt Gotlands Flora finns vidare en notering från ett område 1,5 km norr om Petes i Hablingbo socken (Maria Svedäng). Med dessa noteringar känner vi till sju aktuella lokaler på ön.

Tidigare finns tre fynd i Vall socken: vid Kvie, Mickels och söder om kyrkan (Anonymus, 1982; Fähræus och Högström, 1985). Den senare artikeln innehåller också en uppgift från en lundalmsrest 1,5 km norr om Haugajnar i Hablingbo socken.

Förekomster av ängsskära i Vall och Fardhem är kända sedan 1800-talet (Johansson, 1897), vilken också nämner lokaler i Fole; Gothem; mellan Henriksdal och Stava i Barlingbo; Roma; Björke; Lojsta samt i ängar vid Mästermyr i Hemse socken. Vid Larsarve i Stenkumla tillkom en växtplats i början av seklet (Johansson, 1910). Förekomsterna i Vall socken kan ha en ännu längre historia, eftersom Antonius Münchenberg, som tjänstgjorde som informator vid Prästgården i Vall, samlade arten på Gotland något år i början av 1700-talet (Pettersson, 1948).

Stor haverrot, *Tragopogon dubius*

Tidigare finns sex lokaler för arten i Visbyområdet (Ingmansson, 1987). Under 1995 hittades dock en växtplats långt ifrån det tidigare utbredningsområdet på ön. Fyndet gjordes vid Tore gård i Sondre socken, där cirka 80 exemplar växte på alvarmark runt gården (Bengt Larsson).

Stor haverrot är troligen inkommen till Sverige med gräsförö och har förutom gotlandslokalerna en växtplats i Blekinge. Den räknas som akut hotad (hotkategori 1) i landet (Aronsson m.fl., 1995). Det ursprungliga utbredningsområdet för arten är södra och mellersta Europa, Mindre Asien och Kaukasus (Weimarck, 1963).

Ingmansson (1987) redogör för artens övriga växtplatser på ön samt dess historia på Gotland.

Ängsvårlök, *Gagea pratensis*

Årets fynd gjordes på en för arten typisk ståndort, nämligen en kyrkogård, denna gång i Bunge (Jörgen Petersson). Tidigare ej publicerade växtplatser i Visby finns bakom f.d. Elcentralen utanför Söderport i Visby, i gräsmatta invid trottoar (Bo Göran Johansson) samt vid Lummelundsväg 3-5, ett tjugotal blommande stånd och vid Siriusgatan 5, i gräs, mest steril (båda Bengt Larsson). Därmed känner vi till elva nutida lokaler för ängsvårlök på Gotland. Tidigare fynd samt historik redovisas av Petersson (1989, 1990)

Brunven, *Agrostis canina*

En riklig växtplats för detta kalkskyende gräs hittades under året i ett trådstarrkärr 1,3 km norr om Vatlings i Fole socken (Jörgen Petersson). I kärret växte även stjärnstarr, kräklöver och vitmossor, *Carex echinata*, *Potentilla palustris* och *Sphagnum* sp., vilket indikerar ett pH-värde mot det surare hållet.

I ett manus med arbetsnamnet "Sphagnum på Gotland", vilket behandlar vitmossors förekomst på ön anger Stig Högström ytterligare två bestånd av brunven. Det ena är beläget i ett vitmosskärr vid Galghagen, norr länsväg 147, nära L. Råby i Hejdeby socken. Den andra förekomsten finns i ett alkärr med vitmossa 100 m sydost om Ulla Hau naturreservat. Lokalerna i Fole och Hejdeby ligger knappt två km från varandra.

I registret för Projekt Gotlands Flora finns uppgifter från Avanäset på Fårö, där arten anges som rätt vanlig i kärrmark (Gösta Fåhraeus). Tyvärr ges ej exakta koordinater för växtplatserna utan enbart de kilometerrutor vari arten hittats. Följande rutor finns noterade (koordinatsättning enligt RUBIN): 07K6b kilometerrutorna 10, 11, 13, 20 och 21. Exaktare lokalangivelser mottages gärna av besökare i området.

Med årets lokaler inräknade känner vi nu till fem växtplatser på ön, förutom de mindre exakta Fårölokalerna. Historik över artens förekomst på Gotland samt andra aktuella noteringar finns hos Petersson (1993).

Alvarkösa, *Apera interrupta*

Två nya lokaler samt ett återfynd har rapporterats under året. De första av de nya lokalerna är belägen två km ostnordost kyrkan i Hamra (Bengt Larsson). Växtplatsen finns på alvarmark nära landsvägen. Den andra nya lokalen fanns på alvarmark 1,3 km nordväst Herrviks hamn i Östergarns socken (Jörgen Petersson). Detta motsvarar sydöstra delen av Grogarnsberget.

Återfyndet gjordes på en alvarmark, som ligger mellan Bäntebingels och Västerbjers i Gothem socken (Magnus Martinsson, Jörgen Petersson). Detta bör rimligen vara den växtplats, som anges av Johansson (1897) "Gothem, på alvarmark nära ån". Vester-

gren (Vestergren, 1924) uppger dessutom arten från Endre och från Källstäde i Lärbro. På dessa två lokaler har den, trots efterforskning, ej återfunnits.

Under 1930-talet gjordes ett fynd vid Kviende i Othem (Fries, 1934). I senare tid har alvarkösa setts på följande lokaler: vid en våtmark norr om Torsburgen i Kråklingsbo socken, på Kaupungsklint i Östergarn socken samt på alvar öster om Limmor träsk (Högström och Fähræus, 1983), på nordvästra delen av Grogarnsberget samt på sand vid Sandviken i Östergarns socken (Ingmansson, 1984). Detta gör sammantaget åtta nutida fynd på ön.

Renlost, *Bromus arvensis*

I kanten av en esparsettåker, sydost om Nore i Vamlingbo socken, stod ett exemplar av detta gräs (Jörgen Petersson). Detta fynd är enbart det fjärde i modern tid (sedan 1977). För övriga fynd samt historik hänvisas till Petersson (1994).

Renlost är i den svenska rödlistan (Aronsson m.fl., 1995) klassad som sårbar (hotkategori 2).

Strandlost, *Bromus hordeaceus* ssp. *thominei*

Denna underart till vanlig luddlost har ett nedliggande växtsätt och vanligen kala småax. Växtens fjärde växtplats hittades 1995 vid Skarnviken i Anga socken (Jörgen Petersson). Petersson (1991) redovisar övriga fynd samt underartens historik på ön.

Hönshirs, *Echinochloa crus-galli*

Nära Gustavsvik i Visby socken, på en skräp- och jordhög i nordöstra hörnet av den nya begravningsplatsdelen, växte några exemplar sommaren 1995 (Bengt Larsson). Antalet fynd är nu fyra. För övriga fynd samt historik se Petersson (1991, 1993).

Skånskt mannagräs, *Glyceria notata*

I augusti 1995 fanns denna på Gotland sällsynta art vid offerkällan i Bro socken (Elsa Bohus-Jensen). I arkivet för Projekt Gotlands Flora finns en lokaluppgift från Bölungs i Källunge (Jörgen Petersson). Tidigare är arten känd i modern tid som växande vid Lummelundsbruk i Lummelunda socken (Ingmansson, 1985).

Av de tre aktuella växtplatserna är den vid Lummelundsbruk känd sedan 1800-talet (Johansson, 1897). I denna avhandling nämns arten även från Visby vid Kungsladugården, Gamla hamnen samt norr om staden. Senare sågs gräset även i Vibblebäcken i Västerhejde socken (Johansson, 1910). Hultén (1971) har en prick på norra Gotland, som inte verkar överensstämma med någon av ovanstående växtplatser.

Trampgröe, *Poa supina*

En notering om trampgröe föreligger från 1992, då detta gräs hittades på en fuktig, ganska skuggig körväg i Pankarången i Grötlingbo socken (Lena Jonsell). Detta är det sjunde nutida fyndet på Gotland. Övriga växtplatser samt historik redovisas av Petersson (1992, 1993).

Ekorrsvingel, *Vulpia bromoides*, på den nyligen upptäckta lokalen i Tofta. Foto S. Hedgren augusti 1995.

Ekorrsvingel, *Vulpia bromoides*

Ett av årets mest intressanta växtfynd var det bestånd av ekorrsvingel, som hittades vid den körväg, som går upp i sanddynerna mellan tennisbanan och restaurangen på Tofta strand i Tofta socken (Torbjörn Lindell). Beståndet var rikligt och måste ha förekommit i området en viss tid. Arten är ny för Gotland.

Ekorrsvingel förekommer i Skåne och Blekinge samt tillfälligt upp till Hälsingland. Antalet aktuella fynd är få, varför arten klassas som sårbar (hotkategori 2) i Artdatabankens rödlista (Aronsson m.fl., 1995).

Dvärgsäv, *Eleocharis parvula*

Ännu en aktuell växtplats noterades vid Sandskallen i Silte socken (Gun Ingmannsson). Detta är det femte nutida fyndet på ön. Övriga lokaler samt historik redovisas av Petersson (1993, 1995).

LITTERATUR

- Anonymus, 1982: Floristiska notiser. *Rindi* 2.
- Anonymus, 1994: Förteckning över Gotlands kärlväxter. *Rindi* 14:4.
- Anonymus, 1991: *Ängs- och hagmarker på Gotland*. Länsstyrelsen i Gotlands län. Naturvårdsenheten.
- Arwidsson T., 1938: *Studier över floran och vegetationen på Gotska Sandön med särskild hänsyn till nationalparken*. Vetenskapsakademiens avhandlingar i naturskyddsärenden 1. Stockholm.
- Aronsson M., Hallingbäck T. & Mattson J.-E. (red.), 1995: *Rödlistade växter i Sverige 1995*. Art-databanken, Uppsala.
- Ekman S. & Karlsson T., 1989: Grenigt kungsljus och praktkungsljus – två ofta förväxlade arter. *Svensk Bot. Tidskr.* 83:73-81.
- Fries E. Th., 1914: Några floristiska notiser från Gotland. *Svensk Bot. Tidskr.* 8.
- Fries E. Th., 1917: Några gotländska växtlokaler. *Svensk Bot. Tidskr.* 11.
- Fries E. Th., 1920: Några gotländska växtlokaler. *Svensk Bot. Tidskr.* 14.
- Fries E. Th., 1925: Några gotländska växtlokaler. *Svensk Bot. Tidskr.* 19.
- Fries E. Th., 1934: Några gotländska växtlokaler. *Bot. Notiser*.
- Fries E. Th., 1942: Några gotländska växtlokaler. *Bot. Notiser*.
- Fåhræus G. & Högström S., 1985: Nyheter i Gotlands flora 1984. *Rindi*.
- Hultén E., 1971: *Atlas över växternas utbredning i Norden*. 2:dra upplagan. Stockholm.
- Hässler A., 1937: Über das Vorkommen von *Euphorbia lathyris* L. in Skandinavien nebst Notizen über ihre Gesamtverbreitung. *Bot. Notiser*.
- Högström S., 1987: Turkisk nälkörvel i Burgsvik. *Rindi* 7.
- Högström S. & Fåhræus G., 1983: Nyheter i Gotlands flora 1983. *Rindi* 3.
- Ingmannsson G., 1984: Fältveckan i juli 1984. *Rindi* 4.
- Ingmannsson G., 1985: Lummelunda 14 juli 1985. Exkursionsrapport. *Rindi* 5.
- Ingmannsson G., 1987: Massor av haverrot. *Rindi* 7.
- Ingmannsson G., 1990: Hoburgen 29 juli. Exkursionsrapport. *Rindi* 10.
- Ingmannsson G. & Larsson B., 1987: Visby växer! *Rindi* 7.
- Johansson B. G., 1987: Nyheter i Gotlands flora 1986. *Rindi* 7.
- Johansson B. G., 1988: Nyheter i Gotlands flora 1987. *Rindi* 8.
- Johansson B. G. & Larsson B., 1986: Nyheter i Gotlands flora 1985. *Rindi* 6.
- Johansson K., 1897: Hufvuddragen af Gotlands Växttopografi och Växtgeografi. *K.V.A. Handl. Bd.* 29:1.

- Johansson K., 1910: Nyare bidrag till kännedomen om Gotlands kärlväxtflora. *Bot. Notiser*.
- Kraft J., 1994: Pricknattljus, *Oenothera rubricaulis*, i Sverige. *Svensk Bot. Tidskr.* 88.
- Larsson B., 1985: Soptippen i Visby ur botanisk synpunkt. *Rindi* 5.
- Larsson B., 1989: Lummelunda 14 augusti. Exkursionsrapport. *Rindi* 9.
- Lassen P., 1988: Om gullört, *Amsinckia*, i Norden. *Svensk Bot. Tidskr.* 82.
- Mossberg B., Stenberg L. & Ericsson S., 1992: *Den Nordiska floran*. Turnhout. Belgien.
- Nilsson Ö., 1981: Gräsfröinkomlingar och andra kulturspridda växter från Gotland. *Svensk Bot. Tidskr.* 75.
- Nilsson Ö. & Gustafsson L.-Å., 1979: Projekt Linné rapporterar 93-105. *Svensk Bot. Tidskr.* 73.
- Nordborg G., 1967: The genus *Sanguisorba*. Section *Poterium*. Experimental studies and taxonomy. *Opera Botanica* 16. Lund.
- Petersson J., 1989: Nyheter i Gotlands flora 1988. *Rindi* 9.
- Petersson J., 1990: Nyheter i Gotlands flora 1989. *Rindi* 10.
- Petersson J., 1991: Nyheter i Gotlands flora 1990. *Rindi* 11.
- Petersson J., 1992: Nyheter i Gotlands flora 1991. *Rindi* 12.
- Petersson J., 1993: Nyheter i Gotlands flora 1992. *Rindi* 13.
- Petersson J., 1994: Nyheter i Gotlands flora 1993. *Rindi* 14.
- Petersson J., 1995: Nyheter i Gotlands flora 1994. *Rindi* 15.
- Pettersson B., 1948: Antonius Münchenbergs herbarium vivum. *Bot. Notiser*.
- Pettersson B., 1968: *Översiktsplan för Gotlandskusten. Inventering av växtlighet och landskapsbild*. Stockholm.
- Sturevik B., 1984: Millumträsk i Elinghemsmyr 15 juli 1984. Exkursionsrapport. *Rindi* 4.
- Vestergren T., 1924: *Apera interrupta* (L.) PB (*Agrostis interrupta* L.) en sydlig xerotherm på Ölands och Gotlands hållmarker. *Svensk Bot. Tidskr.* 3.
- Weimarck H., 1963: *Skånes flora*. Lund.

Jörgen Petersson
Humlegårdsvägen 18
621 46 Visby

Glöm inte medlemsavgiften 1996

Medlemsavgiften för fullbetalande har höjts till **80 kr per år** från och med 1995. Vår tidskrift *Rindi* med 4 nummer per år kostar så mycket att trycka och sända ut att vi behöver den extra inkomsten.

För **medlemmar utanför Sverige** måste vi tyvärr höja medlemsavgiften till **100 kr per år** på grund av de avgifter som tas ut av post och banker vid inbetalningar från utlandet.

Observera att föreningens adress har ändrats:

Gotlands Botaniska Förening, c/o Gun Ingmansson, Bangårdsgatan 10,
621 45 Visby

Johannesört

STIG EKSTRÖM

Vi har sju arter johannesört i Sverige, men det är endast två som är någorlunda allmänna, äkta johannesört, *Hypericum perforatum*, och fyrkantig johannesört, *Hypericum maculatum*. Denna artikel handlar om den förstnämnda arten.

Släktnamnet *Hypericum* är svårtolkat, medan artepitetet *perforatum* betyder genomborrad. Om man håller upp bladen mot ljuset ser de genomstungna ut, vilket beror på förekomsten av ett stort antal genomlysande oljeceller.

Det svenska namnet skall växten ha fått enligt följande dramatiska berättelse. Konung Herodes hade tagit sin broder Philippus hustru Herodias till äkta och med henne fått styvdottern Salome, som Herodes blev mycket betagen i. Johannes Döparen anklagade emellertid jämt och ständigt kungaparet för detta äktenskapsbrott och blev därför fängslad av Herodes. Herodias försökte nu på alla sätt bli av den frispråkige Johannes, men Herodes ville inte döda honom, eftersom han ansåg honom vara en rättfärdig och helig man. Och nu citerar jag Matteus:

"Men så kom en läglig dag, i det att Herodes på sin födelsedag gjorde ett gästabud för sina stormän och för krigsöverstarna och de förnämsta männen i Galileen. Då gick Herodias dotter ditin och dansade; och hon behagade Herodes och hans bordsgäster. Och konungen sade till flickan: "Begär av mig vadhelst du vill, så skall jag giva dig det." Ja han lovade henne detta med ed och sade: "Vadhelst du begär av mig, det skall jag giva dig, ända till hälften av mitt rike."

Då gick hon ut och frågade sin moder: "Vad skall jag begära?" Hon svarade: "Johannes Döparens huvud." Och strax skyndade hon in till konungen och framställde sin begäran och sade: "Jag vill att du nu genast giver mig på ett fat Johannes Döparens huvud."

Då blev konungen mycket bekymrad, men för edens och för bordsgästernas skull ville han icke avvisa henne. Alltså sände konungen strax en drabant med befallning att hämta hans huvud. Och denne gick åstad och halshögg honom i fängelset och bar sedan fram hans huvud på ett fat och gav det åt flickan, och flickan gav det åt sin moder."

Från de blodsdroppar som då föll på marken växte johannesörten upp.

Denna berättelse har gjorts ännu mer dramatisk av Oscar Wilde i ett libretto, som Richard Strauss byggde sin opera Salome på.

Enligt en annan legend skall örten ha växt upp ur de blodsdroppar som föll till marken vid Kristi korsfästelse, och örten har därför i bl.a. Tyskland fått namnet Kreuzkraut.

En växt med så heligt ursprung måste givetvis vara till stor välsignelse för människorna. Detta kunde djävulen emellertid inte tåla, och därför genomstack han alla bladen för att förta växtens kraft, vilket synbarligen inte lyckades. Istället kom den att användas till att fördriva onda andar och djävlar med, och om detta skriver Carl Linnaeus i sin Örtabok (1725):

"Sanche Johannis ört, nemligen Johannis Baptistae. Om honom läses icke at han gjort många teckn, men när han har williat utdrifwa dieflar, så at dhe som besatte äro kunna hwarken luchtta eller bära den hoos sig, emädan när den emällan händerna warder gnuggad, luchtta hon som rökelse, hwilket Gudi fordom ofrades, och dett kunde eij dieflarna lida, ty röken bör ofras Gudi allena och icke dieflom."

1500-talsbotanisten Tabernaemontanus kallades johannesörten av denna anledning Fuga demonum, vilket namn på tyska blivit Teufels-Flucht och på svenska Satans flykt och Fans flykt. Den ansågs också skydda mot troll och trolldom och mot blixten, och den hängdes därför i boningshusen och ladugårdarna.

Johannesört har sedan långa tider tillbaka också haft ett mycket gott anseende som läkeört. De gula blommorna innehåller ett rött färgämne, hypericin, och enligt signaturläran skulle växten därför vara bra som blodstillande medel; de genomstungna bladen visade också att den var speciellt lämpad för sticksår. Enligt Dioskorides, som levde första århundradet e. Kr., hjälpte johannesörten också mot gulsot, gall-, lever- och njurlidande, mot astma, epilepsi, feber, huvudvärk, kramper, mask och nedstämdhet med mera.

Johannesört har varit intagen i de fyra första upplagorna av Svenska Farmakopén i slutet av 1700-talet. I sin Materia medica uppger Linné att den användes mot blodhosta, blodpinkning och hypokondri, och i en dissertation rekommenderar han den mot lungsot. Ännu vid mitten av 1900-talet beredde vi på apoteken en olja av johannesört, som användes till ingnidning av värkande leder.

Numera är nog johannesörten mest använd som brännvinskrydda. Det ovan nämnda röda färgämnet finns i små körtlar på ståndarknapparna, och för kryddning plockar man försiktigt av blomknopparna, gärna med pincett, och lägger i Brännvin Special. Man får då en vackert rosafärgad och välsmakande "hirkumpirkum".

Stig Ekström
Storgatan 7B, 4tr
753 31 Uppsala

Exkursionsrapporter

Lindeberget och Sandarve kulle den 22 april 1995

Efter en kylig aprilmånad kom värmen lagom till föreningens vårexkursion. I strålände sol och en temperatur på cirka 15 grader trivdes de tjugo deltagarna i blomstermarkerna. Även fåglarna hälsade oss välkomna med intensiv sång från buskar och träd.

Vi startade vid Linde kyrka och såg i dess omgivningar en del utkomna lökväxter såsom vårstjärna, porslinshyacint och rysk blåstjärna, *Chionodoxa forbesii*, *Puschkinia libanotica* och *Scilla sibirica*. Även luktkiolen, *Viola odorata*, var rikligt spridd liksom vintergröna, *Vinca minor*. Av de mer naturligt förekommande arterna besågs tusensköna, trädgårdsveronika och svalört, *Bellis perennis*, *Veronica persica* och *Ranunculus ficaria*.

Vi åntrade sedan trappan uppför Lindeberget och kunde i kalkområdet mot sydväst se gott om nagelört, grusbräcka, stenkrassing och vårarv, *Erophila verna*, *Saxifraga tridactylites*, *Hornungia petraea* och *Cerastium semidecandrum*. Efter ivrigt letande kunde vi också njuta av en av bergets rariteter, nämligen den djupt blåblommiga alvarveronikan, *Veronica praecox*.

Sedan "lurade" exkursionsledaren iväg deltagarna till nordsidan av berget, där kalkbräken, *Gymnocarpium robertianum*, växer. Vi såg dock enbart torra fjolårsexemplar och några telningar av årets population. På de senare kunde dock de typiska glandelhåren beskådas. Nedför berget gick nog bra men klättringen uppför blev påfrestande för många. Vid den närlägnade fornborgen sågs vårskärvfrö, *Thlaspi perfoliatum*, växande på borgmuren.

På tillbakavägen mot kyrkan kunde vi bese otroliga mängder av hylsnejlikans, *Petrorhagia prolifera*, bladrossetter. Därmed hade vi trots det tidiga datumet räknat in Lindebergets tre stora sällsyntheter.

Vi åkte nu en liten bit västerut och in i Fardhem socken, där vi skulle bese Sandarve kulle. Eftersom magarna började knorra satte vi oss i ostslutningen vid bergsfoten och njöt av solen, fågelsången och den medhavda matsäcken. Runt fötterna växte lunddraba, murgroönsveronika, vårlök och dvärgvårlök, *Draba muralis*, *Veronica hederifolia*, *Gagea lutea* och *G. minima*. I omgivningen stod de första fältsipporna, *Anemone pratensis*, med böjd nacke.

Vid en rundvandring i lövmarkerna öster om kullen noterades lunglav, *Pulmonaria officinalis*, på flera askar, *Fraxinus excelsior*, och här fanns också några skogsalmar, *Ulmus glabra*, som blommade som bäst. I lövsnår i området noterades vackert blom-

mande svalört, gulsippa och smånunneört, *Ranunculus ficaria*, *Anemone ranunculoides* och *Corydalis intermedia*, samt den mer oansenliga vårfrylen, *Luzula pilosa*. De allestädes närvarande blåsipporna, *Anemone hepatica*, visade upp sig i sina blå, vita och röda färgformer. Under några hasselbuskar, *Corylus avellana*, nickade några nyuppkomna exemplar av den klorofyllöst skära parasiten vätteros. *Lathraea squamaria*.

Nöjda med dagens blomsterprakt och solljumsa väder avslutades denna njutbara vårexkursion. Som exkursionsledare fungerade Jörgen Petersson.

Orkidéexkursion på södra Gotland den 21 maj 1995

Så var det då åter dags för majexkursionen. Vi samlades vid Öja kyrka och parkeringen fylldes snabbt av bilar. Bilkaravanen slingrade sig sedan via Burgsviks hamn till Valar, den klassiska växtplatsen för Adam och Eva, *Dactylorhiza latifolia*. Lokalen har på senare tid ändrat sig en hel del. För 10-15 år sedan hittade man de flesta orkidéerna längs den nedrasade stenvasten i slutningen nära de gamla stenbrotten. Längre ner mot stranden växte bara några enstaka exemplar. Nu är förhållandet helt omkastat. Vid stenvasten kan man, om man har tur, hitta några få Adam och Eva, lite fler S:t Persnycklar, *Orchis mascula*, och en nästan otrolig matta av gullvivor, *Primula veris*. För att komma till dagens huvudlokal får man vända blicken mot havet, passera ett fuktigt stråk och ytterligare en stenvast, innan man kommer in på en f.d. åker. Det är här som man i dag kan njuta av de fantastiska färgformer som alltid har utmärkt den här Adam och Eva-lokalen, eldröda, mörkt kötröda, grårosa, gulorange o.s.v. Egentligen är det meningslöst att försöka beskriva alla färger, för här är det bara den gula färgformen som är någorlunda enhetlig. Jag vet inget annat ställe där den röda formen hos Adam och Eva varierar så mycket som här. En annan egenhet är att de är påfallande småvuxna, så var det i alla fall i år. Krutbrännarna, *Orchis ustulata*, var i flera fall mer än dubbelt så höga. Det var rejält blött och många saknade stövlar så vandrigen drog ut en del på tiden. Trots många omvägar kom vi slutligen tillbaka till bilarna där matsäcken plockades fram. En del bröt exkursionen här, men de flesta följde med till den andra av Sudrets, numera klassiska, orkidélokaler: Torrbacken vid vägen mot Kvarna, alldeles norr om Vamlingbo kyrka. Här växer också Adam och Eva, men bland orkidéerna är det göknycklarna, *Orchis morio*, som dominerar, tätt följda av S:t Persnycklarna. Men årets huvudnummer var mycket oansenligare än så; och ny art för Sverige eller inte, så struntade många i de små smala grässtråna, och jag förstår dem. Sandbrodden, *Milium vernale*, är ingen stor skönhet och hur den hamnat här är en gåta som väl aldrig blir löst. Torrbackens övriga rariteter återfanns alla som väntat. En del snabbt och lätt som sandlusern, strimklöver och vittätel (*Medicago minima*, *Trifolium striatum*, *Aira caryophyllea*), tre arter som för övrigt hade ett fantastiskt gynnsamt år 1995. Andra hittades efter något letande, t.ex. brokförgätmigej, *Myosotis discolor*, och vårveronika, *Veronica verna*, den sistnämnda en art som tycks vara mycket ovanligare än vi trodde i början av inventeringsarbetet. Här växte den tillsammans med fältveronika, *V.*

Sandbrodd, *Miliun vernale*. Kvarne i Vamlingbo, juli 1994. Foto S. Hedgren.

arvensis, så att skillnaderna lätt kunde iakttas. De är faktiskt ganska olika när man har dem så här intill varandra. För övrigt visade torrbacken sig från sin bästa sida med en bedövande blomprakt av orkidéer, mandelblom, *Saxifraga granulata*, småfingerört, *Potentilla tabernaemontani*, kattfot, *Antennaria dioica*, och massor av andra vårblommor. Besöket här blev en fin avslutning på en lyckad exkursionsdag, som leddes av Gun Ingmansson och undertecknad, Bengt Larsson.

Lummelundsbruk den 18 juni 1995

Det stora målet för dagens exkursion var den rika, nya lokalen för stor skogslilja, *Cephalanthera damasonium*, som finns i kanten av den gamla parken nedanför Lummelundsbruk. Denna äldre park (i en exkursionsrapport från 1934 av Nils Sylvé, Lustgården 34, beskrivs den som "den gamla bruksträdgården, som alltså har att uppvisa tydliga spår av barockanläggning i terrasser och ned mot stranden en gammal engelsk park") med sina höga träd är nu ganska igenvuxen, men de gamla gångarna är ännu intakta. Vi vandrade från den nedre parkeringsplatsen längs västra kanten av parken, i brynet mot en öppen torräng, som numera hävdas, vilket har fått till följd att salepsroten, *Anacamptis pyramidalis*, trivs utmärkt där. Efter kanske hundra meter stod vi så inför ett rikt bestånd av stor skogslilja, i brynet mellan parken och torrängen, i gräs och i skugga av gråpoppel, *Populus × canescens*, och på sina ställen tillsammans med salepsrot, mest ännu i knopp. Även området utanför parken är starkt kulturpåverkat, vilket man kunde se på floran, där gullhavre, *Trisetum flavescens*, är ett exempel på en art, som troligen kommit in vid sekelskiftet, även om det finns några mycket äldre uppgifter från Gotland. Pimpinell, *Sanguisorba minor* ssp. *minor*, var ett annat exempel, och ute på torrängen raklosta, *Bromus erectus*. Ännu tydligare var kulturinslaget bland buskar och träd, där det i omedelbar anslutning till skogsliljebeståndet förutom gråpoppel fanns valnöt, spärrgrenigt oxbär, kvastspirea, och sibirisk ärtbuske, *Juglans regia*, *Cotoneaster divaricatus*, *Spiraea chamaedryfolia* och *Cara-gana arborescens*. En bit in i parken, närmare ån, fanns ett ungt exemplar av rödblommig hästkastanj, *Aesculus × carnea*, troligen med sitt ursprung i ett stort, planterat träd mitt inne i parken. Där fanns också en schersmin, med ganska små blad men inte blommande i skuggan där den växte, möjligen en form av smultronschersmin, *Philadelphus × lemoinei*. Vid sidan av den stod ett praktfullt blommande flockoxbär, *Cotoneaster multiflorus*, en av de oxbärsarter som har blommor med utbredda kronblad, och som därför får mer anslående blommor än de övriga, vanligare arterna. Sannolikt är båda arterna ursprungligen planterade, men nu växte de i skugga under höga träd, bl.a. klibbal, *Alnus glutinosa*, utan ans eller hävd.

Vi vandrade vidare genom parken i doft av ramlök, *Allium ursinum*. Inne i parken fanns äldre träd, ursprungligen planterade, av blommande rödblommig hästkastanj och av falsk cypress, *Chamaecyparis lawsoniana* och (troligen) thuja, *Thuja occidentalis*. En mycket grov murgröna, *Hedera helix*, med stam som ett mindre träd beundrades.

Ute ur parken, via en stentrappa upp mot själva bruket, passerades Lummelundaåns utlopp ur grottorna och vi vandrade mot en öppen ängsmark norr om ån. Området har växt igen en del, och innehöll omfångsrika snår av slån, *Prunus spinosa*, och rosor, bland annat en hel del äppelros, *Rosa rubiginosa*. I brynet mot kalktallskogen som tar vid öster om bruket möttes skogens vegetation och en kulturgynnad ogräsflora med lungrot, paddfot, skuggveronika, bosyska och sandlosta, *Chenopodium bonus-henricus*, *Asperugo procumbens*, *Veronica hederifolia* ssp. *lucorum*, *Ballota nigra* och *Bromus sterilis*. Exkursionen, som leddes av Ingrid Engquist och undertecknad avslutades med kaffe på stranden.

Bo Göran Johansson.

Bluttmo källmyr den 16 juli 1995

Exkursionsdeltagarna samlades vid Bunnnsänget nordväst om källmyrsområdet vid Bluttmö. Äng, som snarare bör beskrivas som en barrblandskog med hassel och med smågläntor närmast vägen, igenvuxet som det är, innehåller krävande, skuggfördragande arter som idgran, måbär, spenört, skogslök, lundelm och strävlost, *Taxus baccata*, *Ribes alpinum*, *Laserpitium latifolium*, *Allium scorodoprasum*, *Elymus caninus* och *Bromus benekenii*. Det som gör området särskilt intressant är dock den rika förekomsten av storrams, *Polygonatum multiflorum*, som är mycket sällsynt på Gotland.

Vi vandrade genom skogen, undvek försiktigt ett litet getingbo som hängde i en låg grangren vid stigen, och kom fram till det nötbetade område som innehåller Bluttmö källmyr, ett stort källmyrsområde med många väl utbildade kupoler kring kraftiga källflöden. Det kraftiga stängslet passerades lätt genom att kliva på pallar som exkursionsledarna tagit med sig – Arbetsarkyddsstyrelsen fanns representerad bland exkursionsdeltagarna och godkände arrangemanget på platsen – och vi tog oss lätt fram till källmyrsområdet. Det är ett stort, öppet område av fuktängskaraktär med stråk av öppna rännilar och strödda kupoler som innehåller källflöden. Fuktängarna pryddes av orkidéer som ängsnycklar, sumpnycklar, Jungfru Marie nycklar och brudsporre, *Dactylorhiza incarnata* ssp. *incarnata*, *D. traunsteineri*, *D. maculata* ssp. *maculata* och *Gymnadenia conopsea* (luktporre. *G. odoratissima*, påträffades emellertid bara i ett mindre område i öster). Bland axag, gräsull och ängsstarr, *Schoenus ferrugineus*, *Eriophorum latifolium* och *Carex hostiana*, blommade också kustarun och kärrlilja, *Centaurium litorale* och *Tofieldia calyculata*. Vid rännilar och småbäckar fanns storsileshår och småsileshår, *Drosera anglica* och *D. rotundifolia*, och tuvor av näbbstarr, *Carex lepidocarpa*. I vattnet växte källnate, *Potamogeton coloratus*.

Några områden dominerades av trubbtåg, *Juncus subnodulosus*, och i blöta delar av fuktängen fanns mycket vattenklöver, *Menyanthes trifoliata*. Men nu gällde det att se sig för! På små områden dominerades vegetationen av gräs, gärna med inslag av luddunört, *Epilobium parviflorum*. Råkade man komma nära ett sådant område började marken bokstavligen gunga under fötterna. En mätstav kunde lätt stickas ner genom vegetationen åtminstone 1,5 meter på några ställen. Här kommer alltså vatten upp, och vegetationen har slutit sig över källan. De största källorna täcks av kupoler med några meters diameter.

Särskilt i de blötaste områdena har också mossor en framträdande roll i vegetationen. Bland de färgrikare kan nämnas den gulgröna till brunröda praktkrokmossan, *Scorpidium cossoni*, den bruna kärrklomossan, *S. scorpioides* samt grov källklomossa, *Palustriella commutata*. Den senare bildade ställvis stora mattor skimrande i gulgrönt till brungrönt. Även vitmossor förekom i smärre bestånd. Åtminstone tallvitmossa och rostvitmossa, *Sphagnum capillifolium*, och *S. fuscum*, och någon eller några arter ur *Sphagnum palustre*-gruppen (åtminstone *S. palustre* och troligen också *S. centrale*) kunde konstateras. I vitmosstuvorna fanns också lite tranbär, *Vaccinium oxycoccus*.

På väg tillbaka uppenbarade sig en stor överraskning: en nästan rent vitt blommande sumpnyckel. Och i ängen vid vägen frågade en av deltagarna, Ejnar Berg, om en fibbla, som undgått övrigas uppmärksamhet. Det visade sig vara en styvfibbla, *Hieracium*

Tranbär, *Vaccinium oxycoccus*, växande i rostvitmossa, *Sphagnum fuscum*. Foto S. Hedgren, Bluttmo 28 juni 1992.

grupp *Tridentata*, en *Hieracium*-grupp som bara har ett fåtal kända gotländska lokaler, men som tidigare är sedd i Bunge.

Efter kaffepaus på den torra kalkbacken söder om ängat, där vi samlades inför exkursionen, skingrades deltagarna. Några passade på att stanna till i Rute, på vägen mot Visby, för att leta efter brun ögontröst, *Euphrasia salisburgensis* ssp. *schoenicol*a, i ett källmyrsområde vid Kauparve i Rute. Exkursionen leddes av Jörgen Pettersson och undertecknad,
Bo Göran Johansson

Ekstakusten den 3 september 1995

I ett milt, mulet väder med en hård ostlig vind samlades ett tiotal deltagare i Djupviks fiskeläge för att tillsammans göra den traditionella, höstliga strandvandringen. Första anhalten var Skansudd, dit vi tog oss med bil. Där finns en liten sandstrand med för en sådan typiska arter: saltarv, korsört, sandsallat, sandrör, strandråg, strandkvickrot och hybriden mellan den och vanlig kvickrot (*Honckenya peploides*, *Senecio vulgaris*, *Mulgedium tataricum*, *Ammophila arenaria*, *Leymus arenarius*, *Elytrigia juncea* ssp. *boreoatlantica*, *E. juncea* × *repens*). På själva udden var det lite lerigare och stenigare

och då kunde vi hitta strandaster, havssäv, tiggarranunkel och strandklo (*Tripolium vulgare*, *Bolboschoenus maritimus*, *Ranunculus sceleratus*, *Lycopus europaeus*).

Andra bilstoppet fick bli vid Kronvalds fiskeläge för att titta på martornet, *Eryngium maritimum*. Det finns alltid flera plantor där, men de verkar aldrig bli särskilt stora. Vanlig ögontröst, *Euphrasia stricta* var. *stricta*, blommade mycket vackert i närheten.

Nu var det dags att lämna bilarna för en lite längre växtvandring, så vi parkerade en bit från Langstiteviken och vandrade ut på de fina, betade strandängarna. Vi började med att studera strandkämparna, *Plantago coronopus*, som finns i riklig mängd i området öster om Tärnskär. Likt "spindlar" ligger de tätt tryckta och utbredda på marken. Vi kunde också leta upp en ny lokal för strandnål, *Bupleurum tenuissimum*, ytterligare en art som fordrar en speciell "letarsyn". En fältpiplärka gladde alla fågelintresserade, medan andra ägnade sig åt kustarun, saltnarv, knutnarv, strandnarv, femfingerört, revfingerört, luddkrissla och brådmålla (*Centaurium littorale* var. *littorale*, *Spergularia sagina*, *Sagina nodosa*, *S. maritima*, *Potentilla argentea*, *P. reptans*, *Inula britannica*, *Atriplex longipes* ssp. *praecox*).

Efter detta vandrade vi ner mot Fuldye i fågelskyddsområdet. Vädret var nu faktiskt riktigt behagligt. Två kraftiga snokar låg till och med och värmdes sig på en sanddyn och när vi åt matsäcken sken solen. Skär kattost, grå ögontröst, backnejlika, harklöver, gråbinka, strandkrypa och rotfibbla (*Malva neglecta*, *Euphrasia nemorosa*, *Dianthus deltoides*, *Trifolium arvense*, *Erigeron acer*, *Glaux maritima*, *Hypochoeris radicata*) blommade fortfarande. Vi såg också luddtåtel, sandstarr och piggstarr längs vår väg (*Holcus lanatus*, *Carex arenaria*, *C. spicata*).

Elsa Bohus Jensen passade på att nämna de svampar som vi stötte på och det var dessa arter: En äggsvamp-art, *Bovista* sp., skålröksvamp, *Calvatia utriformis*, stråbroskskivling, *Crinipellis stipitarius*, silkeröd skivling, *Entoloma sericeum*, "blåhatt", *E. chalybaeum*, en dvärgbäcksvamp, *Coprinus* sp. (ev. *pseudoradiatus*) och gul kragskivling, *Stropharia semiglobata*.

Gun Ingmansson

Hammarsänget den 1 oktober 1995

Ett på morgonen gråmulet väder med regnet hängande i luften byttes fram på förmiddagen till en härlig höstdag, om än rätt blåsig. En skara kryptogamintresserade personer (16 st.) mötte upp till den sedvanliga höstexkursionen som också är avslutningen på årets fältverksamhet i föreningen. Deltagarna vandrade ut på en svampinsamlingsrunda och avlämnade vid återkomsten sin skörd till Elsa för bestämning och etikettering. Därefter promenerade de vidare med Karin ut i detta härliga änge men nu på jakt efter andra kryptogamer. På en liten slinga med c:a 10 träd fanns både vanliga lavar och mossor och även några hotade och i övrigt intressanta arter, totalt ett tjugotal.

Där fanns representanter för alla tre lavgrupperna: bladlavar, skorplavar och busklavar. Bland intressanta bladlavar var lunglaven som de flesta nog redan kände till (*Lobaria pulmonaria*). För övrigt växer den rikligt i Hammarsänget vilket tyder på lång lövskogskontinuitet. En annan spännande bladlav blev funnen i en skuggig del av

änget, nämligen västlig njurlav (*Nephroma laevigatum*). Arten återfinns i rödlistan i hotkategori 4. Ytterligare några lokaler är kända på Gotland.

Bland busklavarna besågs några arter ur Ramalinagruppen. Mjölig brosklav och rosettbrosklav växte på en hasselgren (*Ramalina farinacea*, *R. fastigiata*). På hassel fanns även skriftlav, ett karakteristiskt namn på en rolig art (*Graphis scripta*). Inte ens Karin säger sig skriva så dåligt som skriftlav ser ut. Vitskivlav (*Buellia alboatra*) uppenbarade sig med sina små, vitpruniösa, svarta apothecier i lagom ögonhöjd för de mer kortväxta i gänget. Arten finns ofta på hamlade träd, här råkade det vara en ask. Ett par andra "svartprickiga" arter som synades var grå vårtlav med perithecier och ädellav (*Acrocordia gemmata*, *Megalaria grossa*). Båda indikerar trädkontinuitet, den senare föredrar något fuktigare miljöer och är rödlistad i hotkategori 4.

Man kan förstå utropet "äntligen en lav med lite karaktär och inte bara en massa svarta prickar". Här åsnyftades en liten raritet, skärelav efter ett nyligen utfört namnbyte, tidigare rosa eklav (*Schismatomma pericleum*). Den rosa bålen avtecknande sig fint och ymnigt på en gammal ek. Arten tillhör hotkategori 2. En representant för knappålslavarna blev gulpudrad spiklav, där namnet berättar om apotheciernas utseende (*Calicium adpersum*). Slutligen en art vars namn man lätt kan minnas; med bittera miner kom man fram till att *Pertusaria amara* på grund av sin smak inte kan heta något annat än bitterlav.

Efter lavrundan var det dags för det uppdukade svampbordet. Där fanns bl.a. typiska ängsarter som gulnande blodkremla, stinkbroskskivling på död askgren, oxtungsvamp – köttig och saftig ekparasit, den ringbildande gaffelrisken, den gråa kamskivlingen samt den starkt luktande ekmusseronen (*Russula luteotacta*, *Micromphale foetidum*, *Fistulina hepatica*, *Lactarius acerrimus*, *Amanita vaginata*, *Tricholoma lascivum*). Övriga lövskogsarter var mörkoliv spindling, gulnande jordmusseron, vitt hattmurkla samt de till björk bundna fläckmusseron, bleknande björkkremla, björkticka och björkmussling (*Cortinariopsis olivaceo-fuscus*, *Helvella crispa*, *Tricholoma fulvum*, *Russula depallens*, *Piptoporus betulinus*, *Lenzites betulinus*).

Som helhet var svamptillgången detta år rätt mager i Hammarsänget. Därför framvisades några arter också från andra delar av Gotland, t.ex. kragjordstjärna, flockskivling, vitt taggsvamp, gelétrattung, bolmörtskivling och olivbrun spindling (*Gaeastrum triplex*, *Floccaria straminea*, *Hydnum albidum*, *Tremiscus helvelloides*, *Entoloma ulividum*, *Cortinarius cotoneus*).

Efter en kort fikarast följde ett mindre sällskap med Karin in i skogen öster om ängset, först till en klintkant där det växte fjädermossa, kalkraggmossa och rävsvars-mossa (*Neckera complanata*, *Anomodon viticulosus*, *Thamnobryum alopecurum*) och sedan längre bort till några starkt förmultnade granlågor med grön sköldmossa (*Buxbaumia viridis*). Den är mycket sällsynt, endast centimeterhög och består nästan bara av en sporkapsel med skaft. Vid vandringen genom skogen såg vi tall- och gran-blodriskla "på rot", likaså svavelriskla, fjällig taggsvamp, rosenhatta, fläckhatta, diskvaxing och kryddspindling (*Lactarius deliciosus*, *L. deterrimus*, *L. scrobiculatus*, *Sarcodon imbricatus*, *Mycena rosella*, *M. zephira*, *Hygrophorus discoideus*, *Cortinariopsis percomis*). Krusbärskremla, väldoftande trattskeivling och en grankotte prydd med tät nagelskeivling avslutade en givande dag (*Russula queletii*, *Clitocybe fragrans*, *Baeospora myosuroides*). Karin Wågström och Elsa Bohus Jensen

Projekt Gotlands Flora sommaren 1996

Under 1996 kommer vi inte att ha några "inventeringsläger" som nyinventerar större områden. Alla sådana är antingen klara eller i händerna på inventerare som ska lämna in rapporter under året. I stället koncentrerar vi oss nu på dels att söka efter vissa arter i områden där de tidigare uppgivits, men där vi saknar aktuella uppgifter, dels på att få ett fullständigare underlag för vissa arter, där vi inte från början varit medvetna om variation eller artavgränsning.

Eftersom vi särskilt riktar in oss på "svåra" eller ovanliga arter, kommer dagarna att avslutas med en samlad genomgång på kvällen.

En inventeringshelg har planerats vid 13-14 juli, alltså lördag och söndag. Då har vi planerat att komplettera områden kring Nisseviken och kring Sles på södra Gotland. För närmare detaljer om hur dags vi samlas och var, kontakta: Bo Göran Johansson, Gun Ingmansson eller Bengt Larsson. Adress och telefon finns på omslagets insida, sid. 2. Alla är välkomna att delta.

Gotlands Flora

Under sommaren 1996 arrangerar Folkuniversitetet i samarbete med Gotlands Botaniska förening en sommarkurs i Gotlands flora. Kursen innehåller exkursioner under tre dagar, då man besöker olika typiska gotländska biotoper; hällmarker och torrängar, sandstränder och strandängar, källmyrar och agnyrar.

Kursen äger rum 3 - 5 juli och kursavgiften är 700 kr. Sista anmälningssdag (kursnummer 754 330.3) den 19 juni till Folkuniversitetet på Gotland.

Lilla Orkidéresan 1996

I mitten av juni 1994 genomförde vi en heldagsexkursion med inhyrd buss då vi åkte runt på mellersta Gotland och tittade på orkidéblomningen (exkursionsrapport i Rindi 1995:1, sid 40-43). Vi såg mängder av orkideer, både med avseende på individrikedom och på artrikedom. Exkursionen blev mycket uppskattad och vi lovade att upprepa den efter två år. Det är alltså dags igen!

Lilla Orkidéresan år 1996 äger rum söndag den 23 juni.

Det rör sig alltså om en heldagsexkursion, liksom 1994, men i år planerar vi att lägga oss lite längre norrut på ön. Vi kommer dock inte att besöka några lokaler som ligger i militära skyddsområden, så exkursionen är öppen även för medlemmar i Gotlands Botaniska Förening som inte är svenska medborgare. Exakt vilka lokaler som ska besökas avgörs sent, veckan före exkursionen, eftersom det beror på hur blomningen framskridit på olika delar av ön.

Vi kommer alltså att utgå från Visby i en inhyrd buss, som rymmer åtminstone 50 passagerare, och vi kommer att vara minst tre personer från föreningen som medverkar som guider. Tag med matsäck och var beredda på att det blir en del vandring till fots, inte i svår terräng dock.

Förhandsanmälan är nödvändig. Platser reserveras i den ordning som vi får in skriftliga anmälningar. En första annonsering av Lilla Orkidéresan kom i förra numret av Rindi, men än finns det platser kvar! Den som anmäler sig måste vara medlem i Gotlands Botaniska Förening, men får även anmäla egna gäster till exkursionen.

Föreningens exkursioner är normalt helt avgiftsfria men för att täcka våra utgifter, främst för busshyra, tar vi denna gång ut en avgift på 150 kr per person.

Anmäl till Gun Ingmansson, Bangårdsgatan 10, 621 45 Visby, tel 0498-271343
Avgiften 150 kr betalas till föreningens postgiro 68 36 66 - 2.

Program sommaren och hösten 1996

- Sön 2 juni Ljugarn. Vid Ljugarn finns flera vackra områden med en flora som hör hemma på sandmarker, ställvis med inslag av kalksten och kalkstensflora. Samling vid Ljugarns hamn kl. 10. Gun Ingmansson och Jörgen Petersson leder exkursionen..
- Sön 23 juni Lilla Orkidéresan 1996. Se särskild annonsering
- Lör 20 juli Galgberget. Bengt Larsson visar oss detta rika och varierade område i Visbys omedelbara närhet. Galgberget innehåller rika lämningar av äldre tiders kultur även vad växtligheten beträffar, och området är för närvarande under planläggning för att bli det första kommunala naturreservatet på Gotland. Samling vid galgen kl 10.
- Lör 10 aug Slite och Bogeviden. Vi besöker kulturmarker och stränder i Slite och vid Bogeviden. Vi hoppas kunna få se såväl exotiska ogräs som strimfibbla och pricknattljus som kulturflyktingar som dockros men också naturlig och mer ostörd fuktängsvegetation. Jörgen Petersson leder exkursionen, som börjar kl 10. Samling vid parkeringsplatsen strax söder om Sju Strömmar söder om samhället.
- Lör 7 sept Petes. Gun Ingmansson visar det öppna kulturlandskapet kring Petes gård, där vi samlas kl 10, och varifrån vi går vidare ut mot de öppna stränderna åt söder. Var beredd på en längre vandring!
- Lör 12 okt Kryptogamexkursion i Hörsne. Vi vandrar i skogs- och ängsmarker i området för att se på svampar och lavar. Samling vid Hörsne kyrka kl. 10. Elsa Bohus Jensen och Karin Wågström leder exkursionen.
- Tors 14 nov Medlemmarnas bildkväll. Alla är välkomna till biblioteket på Gotlands Naturmuseum, Hästgatan 1 1 tr, där vi samlas kl. 19 och visar våra bilder. Tag med vad ni vill visa!

Innehåll

Sylve Häglund: Grönkulla, <i>Coeloglossum viride</i> , i När	3
Stig Högström: Skogsfru, <i>Epipogium aphyllum</i> , på Gotland	7
Jörgen Petersson: Nyheter i Gotlands flora 1995	14
Stig Ekström: Johannesört	34
Exkursionsrapporter	36
Projekt Gotlands Flora sommaren 1996	44
Lilla Orkidéresan 1996	45
Program sommaren och hösten 1996	46
Innehåll	47

Öppet hus på Naturmuseet

Under 1996 har vi som vanligt Öppet hus på Gotlands naturmuseum under torsdagskvällarna från kl. 19.

Vi träffas i Naturmuseets bibliotek, Hästgatan 1 i Visby, en trappa upp.

Alla är välkomna för att träffa och prata med personer som är intresserade av Gotlands Flora.

Vi börjar hålla öppet den 2 maj och fortsätter sedan var torsdag (undantaget Kristi Himmelsfärdsdag) fram till och med den 29 augusti.

